

Krajobrazna politika

Održivi mozaik krajobraza Hrvatske 2025.

SADRŽAJ

1. Uvod
2. Analiza stanja
3. Društveno-ekonomski i okolišni potencijali krajobrazne politike
4. Strateški okvir – vizija, opći ciljevi i načela krajobrazne politike
5. Strateška područja djelovanja s taktičkim alatima provedbe krajobrazne politike
6. Financijski instrumenti
7. Sažetak
8. Dodaci: A-F -tematska objašnjenja i pojmovnik
9. Literatura

1. UVOD

1.1. Važnost i vrijednost krajobraza Hrvatske

Teritorij Hrvatske obilježava velika raznolikost u reljefu, tlu, vodama, vegetacijskom pokrovu i klimi, koji su u kombinaciji sa raznolikim gospodarskim i povijesnim okolnostima generirali lokalno specifične načine održivog korištenja zemljišta, uzorke naseljavanja i tipove naselja. Zajedničko djelovanje navedenih činitelja utjecalo je pritom i na pojavu iznimno raznolikih krajobraza od kojih još mnogi imaju važnu ulogu u očuvanju teritorijalne prepoznatljivosti te kvalitete ekonomskog i društvenog života na području Hrvatske. Općenito, krajobraz je važan činitelj kvalitete života ljudi kako u gradskim tako i vangradskim područjima Hrvatske, a njegovim bi se odgovarajućim očuvanjem, upravljanjem i planiranjem značajno doprinijelo unaprjeđenju održivog razvoja gospodarstva gradskih aglomeracija i regija. U cilju očuvanja, obnove i unaprjeđenja okolišnih, kulturnih, socijalnih i ekonomskih vrijednosti krajobraza potrebno je koristiti integrirani pristup u planiranju, kao i njegovo uključivanje u sve one politike koje bi imale mogući izravni ili neizravni utjecaj na promjene u njemu. Pažnja koja je danas u svijetu usmjerena prema krajobrazima predstavlja integralni dio mnogo širih nastojanja za oblikovanjem održivije društvene budućnosti tj. provedbu niza aktivnosti koje doprinose poticanju kvalitetnog ekonomskog razvoja, socijalnu uključenost, okolišnu pravednost, kulturnu prepoznatljivost, zdravlje, kvalitetu života i dostupnost.

ORaH je svjestan važnosti krajobraza za održivi razvoj Hrvatske te u njima prepoznaje:

- **gospodarsku važnost** - krajobraz je prostor proizvodnje hrane i drvne mase, dobivanja i distribucije energije, eksploatacije minerala / ruda, stanovanja i odmora, prometa, industrije, turizma itd.;
- **ekološku važnost** - krajobraz s više prirodnih elemenata visokog stupnja očuvanosti i izvornosti omogućuje prirodi slobodan razvojni put, ali je i važna potpora kvalitetnom gospodarskom korištenju prostora ;
- **kulturnu važnost** - krajobraz reflektira lokalne i regionalne posebnosti kao i pažljiv odnos prema prirodnim elementima, te predstavlja kvalitetan prostor za doživljavanje, boravak i stanovanje što je posljedica složenosti i raznolikosti njegove unutarnje uređenosti - strukturiranosti.

1.2. Proces i krajobrazima Hrvatske

Hrvatska je, kao i ostatak planete, već dugo izložena snažnim procesima globalizacije, koja je obuhvatila sva područja ljudskog djelovanja uključujući i proizvodne procese te većinu proizvoda, ali i gotovo cjelokupnu kulturnu sferu izjednačavajući i reducirajući načine života, ali i percepciju najvećeg broja stanovnika na Zemlji. Ubrzano izjednačavanje tehnika poljoprivredne proizvodnje te globalna primjena gotovo istih prostorno - arhitektonskih modela i koncepata djeluju sve izraženije i sinergijski na trivijalizaciju krajobraza kao i gubljenje lokalne i regionalne prepoznatljivosti. Promjene krajobraza u Hrvatskoj povezane su i s nizom drugih činitelja kao što su primjerice: konzervativna predatorsko - neoliberalna ekonomska politika, koja djeluje na smanjenje društvene kontrole nad prostorom, denacionalizacija, nejasan i nesiguran položaj poljoprivrede, liberalizacija tržišta nekretnina, nekoordiniranost zakona i nadležnosti, te izostajanje odgovarajuće stručne i međuprofesionalne suradnje.

Od procesa koji djeluju na kontinuiranu promjenu strukture i karaktera posebice kulturnog krajobraza u Hrvatskoj posebno valja spomenuti suburbanizaciju i relativno brzi nestanak poljoprivredne djelatnosti kao i napuštanje seoskih naselja na velikom dijelu kontinentalnog, ali i primorskog dijela teritorija Hrvatske. Dosadašnja društvena nekoordiniranost širom je otvorila put čitavom nizu nekontroliranih događanja u prostoru koji su izravno utjecali i na nepovratni gubitak velikog broja vrijednih krajobraza iznimnih obilježja na čitavom području Hrvatske.

ORaH u tom smislu prepoznaje važnost osmišljavanja krajobrazne politike tj. odgovarajućeg definiranja strategija, načela i smjernica kojima bi se omogućila kvalitetna provedba mjera u cilju:

- **zaštite krajobraza,**
- **upravljanja u krajobrazu,**
- **krajobraznog planiranja.**

ORaH prihvaća i važnost četiri temeljne odrednice za kreiranje i upravljanje kvalitetom suvremenih krajobraza, a koje bi trebao poštovati svatko tko se za njih smatra odgovornim :

- **Poštovanje za regionalnu prepoznatljivost i pravo svakog pojedinca da percipira vizualne i ostale vrijednosti krajobraza.**
- **Poštovanje života i očuvanje krajobrazne raznolikosti.**
Mi nismo jedina vrsta koja koristi prostor. Upravljanje prirodnim resursima mora omogućiti život sadašnjim i budućim generacijama, ali jednako pravo i dobrobiti treba na odgovarajući način osigurati i za ostala živa bića tj. biljni i životinjski svijet.
- **Razvoj solidarnosti.**
Prostor, kvalitetu života i opskrbljenost kvalitetnom hranom treba na odgovarajući način osigurati svim članovima društvene zajednice.
- **Otvorenost demokratskoj proceduri.**
Krajobraz zaslužuje pažnju. Partnerski standardi, sposobnost pregovaranja i sinergija između socijalnih grupa koje stvaraju, upravljaju i koriste krajobraz odraziti će se konačno i u njegovoj kvaliteti.

1.3. Krajobraz

Krajobraz je pojam kojim se označava neka prostorna cjelina ili odsječak teritorija, koji je u pravilu sastavljen od različitih, više ili manje međusobno povezanih elemenata živog i neživog svijeta. Krajobraz se u stanovitoj mjeri može opisati kao kombinacija navedenih elemenata sa sebi svojstvenim rasporedom u prostoru, a koja je nastala prirodnim procesima ili interakcijom između prirodnih resursa i raznolikih društvenih potreba. Krajobraz se u znanstvenom smislu može prema Richardu Formanu definirati i kao interakcijski 'mozaik' sastavljen od prirodnih i umjetnih ekosustava. Danas se u Europi uglavnom primjenjuje definicija iz *Europske konvencije o krajobrazima*, kojom se krajobraz definira kao "*određeno područje, viđeno čovjekovim okom, čiji je karakter rezultat međusobnog djelovanja prirodnih i / ili ljudskih činitelja*".

Uz ovu, navesti će se i još jedna dosta široka definicija koja krajobraz definira kao rezultat prirodnih i ljudskih činitelja, opipljivih (materijalnih) i neopipljivih (nematerijalnih) istovremeno, te njihovih međusobnih interakcija kroz vrijeme. (*Report of the Expert Meeting on the feasibility of an International Landscape Convention, Paris, UNESCO Headquarters, 25-26 October 2010*).

1.4. Uloga krajobrazne politike

Politika je formulirana u cilju kontinuiranog unaprijeđivanja održivosti u krajobrazima Hrvatske. Ova politika je komplementarna i usko povezana s nizom ostalih važnih politika i sektora kao što su poljoprivreda, šumarstvo, vodno gospodarstvo, prostorno planiranje i gradnja, zaštita prirode, bioraznolikosti i okoliša te politika održivih i inovativnih, okolišno i društveno odgovornih tehnologija.

1.5. Važnost krajobrazne politike

Krajobrazna politika važna je u stvaranju vizualno i strukturno kvalitetnih krajobraza kao jednog od preduvjeta za poboljšanje kvalitete života stanovnika Hrvatske. Ova je politika usmjerena na održivo uređenje kako gradskih tako i vangradskih i /ili ruralnih krajobraza kao i očuvanje nacionalnih krajobraznih resursa kao vrijedne baštine za buduće generacije. U tom smislu ona se usmjerava na *očuvanje i zaštitu posebnih krajobraza, uređenje novih i obnovu degradiranih krajobraza kao i povezivanje linearnih krajobraza* (formiranje lokalnih i regionalnih mreža krajobraza).

1.6. Svrha krajobrazne politike sa socijalno-kulturnog gledišta

- Poboljšanje razvoja i upravljanja društvenim resursima / kapitalom u cilju očuvanja kvalitete krajobraza i životnog okoliša.
- Osvještavanje i sudjelovanje javnosti i raznih dionika koji bi bio usmjeren prema očuvanju i kvalitetnom uređenju krajobraza Hrvatske.
- Stvaranje povoljnog institucionalnog okruženja i standarda za kvalitetno uređenje / planiranje krajobraza.
- Stvaranje povoljnog društvenog okvira u kojem bi se korištenje, očuvanje i zaštita prirodnih resursa moglo uravnotežiti sa stvaranjem i poboljšanjem krajobrazne raznolikosti te unaprijediti proizvodnja, zdravlje i kvaliteta života stanovnika Hrvatske.

1.7. Svrha krajobrazne politike s gledišta okoliša

- Očuvanje i zaštita prirodnih resursa i krajobrazne baštine.
- Planiranje i upravljanje u krajobrazu učinkovitom suradnjom između različitih dionika.
- Stvaranje učinkovitog sustava upravljanja usmjerenog na održivu zaštitu prirodnih krajobraznih resursa i okoliša.

1.8. Svrha krajobrazne politike s ekonomskog gledišta

- Usmjeravanje razvojnih procesa kako bi se formirali krajobrazi u kojima je uravnotežena potreba za ekonomskim razvojem (stanovanje, industrija, poljoprivreda i ostala javna infrastruktura) sa potrebama zaštite krajobraznih resursa.
- Razvoj djelatnosti - industrije uređenja krajobraza kao doprinosa u ekonomskom razvoju zemlje.
- Korištenje krajobraznih potencijala za razvoj nacionalnog turističkog sektora.
- Kontinuirano povećavanje istraživanja i uređenje krajobraza aktivnostima koje će biti snažna podrška razvoju kvalitete krajobraza.

1.9. Svjetonazorsko-paradigmatske transformacije i političko djelovanje

Danas je donošenje odluka povezanih sa strukturnim rješavanjem problema u prostoru otežano i postojanjem najčešće nepremostivih barijera između dviju svjetonazorskih paradigmi. Izrazito mehanicistička paradigma utemeljena na pojednostavljenoj znanosti i filozofiji Descartesa, Newtona i Lockeja vodi u našoj kulturi glavnu riječ već više od tri stotine godina. Ova paradigma sastoji se od velikog broja zamisli i vrijednosti koje na svemir gledaju kao na mehanički sustav sastavljen od elementarnih građevnih blokova, pogled na ljudsko tijelo kao na stroj, pogled na život u društvu kao na isključivo natjecateljsku borbu za preživljavanje najsposobnijih i krajnje dogmatsku vjeru u bezgranični napredak koji se može postići isključivo i samo ekonomskim i tehnološkim linearnim rastom. U ovaj svjetonazor se može uključiti i tzv. 'plitka ekologija' koja ljude vidi iznad ili izvan prirodnog svijeta te kao izvor svih vrijednosti, a prirodi dodjeljuje isključivo podređenu, instrumentalnu ili tzv. 'upotrebnju' vrijednost.

Ipak sve je očitije da su glavni problemi našeg vremena bilo ekonomski, ekološki, tehnološki, društveni ili politički u svojoj biti sustavski problemi koji ne mogu biti riješeni unutar sadašnjeg fragmentiranog i redukcionističkog okvira akademskih disciplina i ustanova. Ovaj izrazito pojednostavljeni i mehanicistički pogled na svijet počeo se tijekom proteklih nekoliko desetljeća razgrađivati pod utjecajem ekološke paradigme, tj. otkrićem da je materijalni svijet na kraju krajeva mreža nerazdvojivih odnosa i da je naš planet kao cjelina živući i samoorganizirajući sustav. Pogled na ljudsko tijelo kao na stroj i pogled na um kao zasebni entitet zamjenjuje pogled koji vidi ne samo mozak nego i imunosni sustav, tjelesna tkiva kao i svaku stanicu kao kompleksan spoznajni sustav. Na evoluciju se više ne gleda kao na natjecateljsku borbu za golo preživljavanje najsposobnijih, već kao na sinergiju u kojoj su stvaranje i neprestano pojavljivanje strateški važnih novina pogonske sile.

U *Kratkoj povijesti napretka*, Ronald Wright uz ostalo definira i važnost reforme koja uključuje prelazak sa isključivo kratkoročnog na dugoročno promišljanje. Ili još jednostavnije, sa bezobzirnosti i pretjerivanja na umjerenost i princip predostrožnosti. Svaki povratak na zastarjele političke sheme i paradigme je prema njemu i povratak u krvavu prošlost, a upravo se to dogodilo i postiglo od kraja sedamdesetih godina prošlog stoljeća kad je konzervativni neoliberalni ekonomski koncept zagovaran od niza političkih elita primijenio stare ideje i predstavio ih kao nove, te ih potom iskoristio za prenošenje poluga moći sa izabranih vlada na neizabrane korporacije. Stav ekonomije tzv. '*slobodnog poduzetništva*' (koje ipak prema svemu sudeći više voli kartele, monopole i velike ugovore sa državom), a koji se može podvesti pod krilaticu '*da će ako date konjima da potamane dovoljno zobi nešto dospjeti i do vrabaca*', mnogo je puta već prema Wrightu isproban i mnogo je puta propao, ostavivši za sobom ruševine i uništena društva.

2. ANALIZA STANJA

2.1. Promjene u krajobrazima Hrvatske

Promjene krajobraza na području Hrvatske dosad su nastajale više ili manje kao rezultat većinom nekontrolirane i bespravne izgradnje, jednodimenzionalnim planiranjem poljoprivrednih površina isključivo u funkciji proizvodnje, uz zanemarivanje očuvanja i unaprjeđenja krajobraznih vrijednosti te planiranja i izvedbe velikih infrastrukturnih objekata (prometnica, cjevovoda, elektroenergetskih i elektroprijenosnih objekata). Zbog trošenja velikih površina za nove djelatnosti, planiranja neracionalnih građevinskih područja, nepotpunih i neprimjerenih urbanističko- tehničkih i uvjeta arhitektonskog oblikovanja kao i primjene novih tehnika građenja s potpuno identičnim materijalima i oblicima, brojna su naselja na području Hrvatske u najvećoj mjeri već izgubila svoju krajobraznu vrijednost i prepoznatljivost (prostorni identitet). U nastavku su opisane neke od razvojnih težnji s velikim utjecajem na krajobraze u Hrvatskoj.

Naselja

Najveći problem za očuvanje vizualno atraktivnih krajobraza predstavlja većinom nekontrolirano širenje većine naselja na području Hrvatske. Posebice je u proteklim desetljećima bio destruktivan proces urbanizacije agrarnih prostora, koji je u velikoj mjeri već razorio izvornu strukturu mnogih vrijednih ruralnih naselja, ali i potaknuo opsežno izobličavanje - defiguraciju krajobraza. Ukoliko se ovaj proces nekontrolirano nastavi za očekivati je da će on u konačnici zahvatiti i ostatak preostalih vrijednih i održivih kulturnih krajobraza na području Hrvatske.

Turizam

U Hrvatskoj se maglovito shvaća da krajobrazi predstavljaju važan turistički kapital, ali se istovremeno često zaboravlja na njihovu osjetljivost i u većini slučajeva nepopravljivost. Tvrdnju da bez vizualno atraktivnih i simboličkih krajobraza turizma u većini slučajeva i ne bi bilo čini se ipak da nije potrebno posebno objašnjavati. Upravo stoga svako trivijaliziranje krajobraza neodgovornom urbanizacijom i izgradnjom, defiguracijom, zagađivanjem ili loše izvedenim zahvatima izravno vodi smanjenju njegovih odmorišnih i rekreacijskih potencijala. Smanjenjem ili nestankom izvornih vrijednosti na kojima se temelje ove funkcije, krajobraz više nije turistički iskoristiv, što znači da se gubi i njegova tzv. blago proizvodna funkcija, te se opravdano može govoriti i o pojavi samouništenja u turizmu. Obzirom da su mnoga istraživanja u svijetu potvrdila da gosti ipak najviše značaja pridaju upravo krajobrazu kao 'elementu ponude', kako pri izboru destinacije tako i pri vrednovanju, Hrvatska bi trebala snažnije osvijestiti značenje svojih raznolikih krajobraza za turizam, posebno u svjetlu spoznaje da je infrastrukturna ponuda (uključujući i krajobraze) različitih turističkih regija u Europi, ali i svijetu sve uniformnija i trivijalnija.

Poljoprivreda

Poljoprivreda i dalje nesumnjivo zauzima vodeću ulogu u formiranju krajobraza na području Hrvatske. Njenom modernizacijom i neophodnim strukturnim promjenama poljoprivrednog zemljišta mogli bi istovremeno nestati još postojeći vrijedni uzorci agrarnog krajobraza. Iako je teško dovesti u pitanje potrebu za odgovarajućim promjenama u proizvodnom prostoru tj. povećanju posjeda i proizvodnih jedinica, potrebno je do maksimuma spriječiti moguću degradaciju okoliša. To u biti znači da u budućoj organizaciji tog prostora treba prihvatiti niz 'odstupanja' koja će na temelju sveobuhvatnog poštovanja ekonomskih, ekoloških i kulturnih kriterija omogućiti formiranje novog i učinkovitog kulturnog krajobraza.

2.2. Problemski okviri u primjeni zakonske regulative u Hrvatskoj

Hrvatska je potpisnica raznih međunarodnih konvencija i strategija kojima se na izravne ili neizravne načine potiče zaštita krajobraza i / ili kulturnog krajobraza (*Mediteranski akcijski plan, Protokol o integriranom upravljanju obalnim područjem Sredozemlja, Europska konvencija o krajobrazima, Sveeuropska strategija zaštite biološke i krajobrazne raznolikosti te UNESCO- Konvencija o zaštiti prirodne i kulturne baštine*). Sukladno tome, Hrvatska je u tom smislu barem na formalnoj razini 'prihvatila' sva suvremena gledišta o vrijednostima i problematici krajobraza kao i činjenicu njihove pripadnosti europskoj i / ili mediteranskoj kulturnoj i prirodnoj baštini. Za očekivati je bilo da će potvrđivanje *Europske konvencije o krajobrazima* konačno potaknuti strateško promišljanje i izradu odgovarajućeg dokumenta koji bi omogućio njezinu primjenu, no to se nažalost sve do danas ipak nije dogodilo.

Od ostalih važnih europskih dokumenta koji nisu imali gotovo nikakvog odjeka treba spomenuti *Europsku perspektivu prostornog razvoja (ESPD – European Spatial Development Perspective)* koja je potpisana 1999. godine od strane ministara zemalja članica EU zaduženih za regionalno planiranje, a koji je prihvaćen kao vodeći dokument održivog prostornog razvoja europskog kontinenta. U njemu se između ostalog naglašava i važnost krajobraza, potreba za njihovim očuvanjem i kreativnim upravljanjem, ali i ističe važnost jačanja vrijednosti kulturnih krajobraza u okviru integriranih strategija prostornog razvoja. Jasno, do danas ništa od ovih smjernica vezanih za krajobraze u operativnom smislu nije primijenjeno u sustavu našeg prostornog uređenja. U *The Charter of European Planning* iz 2013. godine, krajobraz se promatra kao važan i integralni dio svih politika koje bi na izravan ili neizravan način utjecale na njegove kulturne, okolišne, socijalne i ekonomske vrijednosti. U tom se smislu definira i potreba za integriranim pristupom krajobrazu u planskim politikama. Uz to, ovim se dokumentom daje i značajna uloga učinkovitom očuvanju prirodnih područja, krajobraza i ekosustava putem uključivanja u *zelenu infrastrukturu*, koja će uz ostalo sudjelovati u upravljanju i poticanju kvalitetnog urbanog razvoja te unaprjeđenju mreže gradova i regija. U našim okvirima od značaja je spomenuti i dokument *'Arhitektonske politike'* kojim se uz ostalo izražava i senzibilitet prema krajobraznim vrijednostima te naglašava potreba primjene nove paradigme u prostorno-planskim i projektantskim rješenjima.

Problematika krajobraza dotaknuta je ipak u prošlosti unutar sustava prostornog uređenja u *Strategiji prostornog uređenja* (1997.) i *Programu prostornog uređenja* (1999.), ali bez vidljivijih rezultata. Slično se dogodilo i u sustavu zaštite okoliša unatoč vrijednim pomacima ostvarenim u sklopu dokumenta pod nazivom *Nacionalni plan djelovanja za okoliš – NEAP* (2002.). Unutar sustava zaštite prirode gdje unatoč *Strategiji i akcijskom planu zaštite biološke i krajobrazne raznolikosti Republike Hrvatske – NSAP* (2008.), a koja je opet počivala na *Konvenciji o biološkoj raznolikosti i Sveeuropskoj strategiji zaštite biološke i krajobrazne raznolikosti*, također nisu postignuti nikakvi pomaci u stvarnom rješavanju problema krajobraza i/ili kulturnog krajobraza. Gotovo istu sudbinu krajobraz doživljava u sustavu očuvanja kulturne baštine, održivog razvitka i ruralnog razvoja te pratećih strategija. Cjelovito očuvanje krajobraza, uz postojeći sustav fragmentiranih i nejasnih nadležnosti, dodatno blokira nepostojanje potrebne i odgovarajuće koordinacije između državnih resora koji se jednodimenzionalno i / ili sasvim reducirano i usputno bave ovim predmetom (zaštita prirode i okoliša, prostorno planiranje i kultura). Problem zaštite kulturnih krajobraza komplicira se dijelom i istraživačkim radovima primarno usmjerenih na povijesne građevine i naselja, koji se uz to smatraju i osnovnim nositeljem prepoznatljivosti prostora što nije na tragu internacionalnih definicija. Pritom se zanemaruje činjenica da vrijednost kulturnih krajobraza zapravo proizlazi iz posebne i nerazdvojive kombinacije i povezanosti

prirodnih komponenti, izvornih i održivih korištenja zemljišta te uzorka naselja. Dodatan problem u Hrvatskoj predstavlja i činjenica da zakonski akti koji su vezani uz zaštitu krajobraza nisu povezani niti jednim obvezujućim zakonskim dokumentom koji bi potaknuo uspostavu efikasnog instrumentarija upravljanja usmjerenog na njegovu sveobuhvatnu zaštitu. Iz svega navedenog vidljivo je da mehanizmi zaštite krajobraza u hrvatskom zakonodavstvu nisu učinkoviti, te je krajobraz stoga uglavnom prepušten degradaciji ili prirodnoj sukcesiji, gubljenju prepoznatljivosti te neodgovarajućem uređenju ili obnovi. Krajobrazi, a napose kulturni krajobrazi trebali bi biti važan dio politike održivog razvoja pa je gotovo nevjerojatno da niti jedna strategija na državnoj razini dosad nije na pravi način prepoznala njihovu stvarnu važnost, pri čemu se smjernice za očuvanje kulturnih krajobraza iz nekoliko strategija i zakonskih akata zapravo uopće nisu niti primjenjivale. Ovu konstataciju važno je naglasiti obzirom da *Međunarodni savez za očuvanje prirode* (IUCN) još od 1988. godine identificira zaštićene (kulturne) krajobraze kao primjere koji mogu zorno poslužiti za odgovarajuće modeliranje i primjenu načela održivog korištenja zemljišta kao i upravljanje cjelokupnim okolišem. Time je globalno potaknuo i sve svjetske vlade na aktivno i ciljano bavljenje ovom kategorijom. Na temelju ovih spoznaja svi suvremeni modeli zaštite krajobraza zamišljeni su tako da poštuju vrijednosti kulturnih elemenata prostora, potiču održavanje tradicionalnih - održivih veza ljudi i njihova okoliša, a posebnu pažnju poklanjaju uključivanju korisnika prostora u njegovo očuvanje/održavanje. Ovim modelima pretpostavlja se i širok razvoj drugih djelatnosti kao što su razni tipovi turizma i poljoprivrede, ali se ne i isključuju i ostale kompatibilne aktivnosti.

U našim okvirima gore navedeni krajobrazi mogu se u prvom redu štititi kroz zakonske modele kao što su *značajni krajobraz* i *kultivirani krajolik*. Oba modela su problematična jer imaju izrazito konzervacijski karakter, te ne predviđaju odgovarajuće načine njihove revitalizacije ili preoblikovanja korištenja zemljišta u skladu sa suvremenim prilikama i potrebama korisnika prostora. Općenito, problematika zaštite krajobraza regulira se u Hrvatskoj sa četiri zakona s područja zaštite prirode i okoliša, kulturne baštine i prostornog uređenja. Kao ishodište za promjenu u odnosu prema krajobrazu trebalo je poslužiti i zakonsko potvrđivanje *Europske konvencije o krajobrazima*, koje se nažalost do danas nije dogodilo. U nastavku je dat kratak pregled ovih zakona.

Zakon o potvrđivanju Europske konvencije o krajobrazima

Ciljevi ove *Konvencije* su poticanje zaštite, planiranje i upravljanje krajobrazom, organizacija europske stručne suradnje te razmjena znanja i podataka o krajobrazu.

Hrvatska je još 2000. godine potpisala i prihvatila *Europsku konvenciju o krajobrazima*, a dvije godine kasnije ona je i potvrđena, čime su preuzete i sljedeće obveze:

- zakonom priznati krajobraze kao važnu komponentu čovjekovog okruženja, izraz raznolikosti kulturnog i prirodnog nasljeđa i temelj identiteta područja;
- uspostaviti i provoditi krajobrazne politike koje za cilj imaju donošenje posebnih mjera za zaštitu i upravljanje krajobrazima;
- omogućiti sudjelovanje javnosti, lokalne i regionalne uprave te ostalih sudionika u provedbi zaštite krajobraza;
- ugraditi krajobraz u politike regionalnog i urbanističkog planiranja, ali i u ostale kao što su poljoprivreda, turizam, vodno gospodarstvo i sl., koje mogu direktno ili indirektno utjecati na krajobraz.

Svaka zemlja potpisnica obvezala se poduzeti i sljedeće posebne mjere:

- identificiranje krajobraza na cjelokupnom teritoriju države i provođenje tipološke klasifikacije;
- analiza i ocjena značajki krajobraza, pritisaka uslijed kojih se mijenjaju te praćenje promjena u krajobrazu;
- ocjena krajobraza na temelju stručnih kriterija vrednovanja, ali i onih koje ima pridaje lokalno stanovništvo.

Zakon o zaštiti prirode

Ovim zakonom se krajobraz direktno promatra kao predmet zaštite i to u kategoriji značajnog krajobraza i spomenika parkovne arhitekture.

Zakon o zaštiti okoliša

Prema ovom zakonu krajobraz je jedna od sastavnica okoliša i definirana je sukladno Europskoj konvenciji o krajobrazima. Ovim zakonom nisu propisani niti jednim podzakonskim aktom kriteriji i standardi za identifikaciju i vrednovanje krajobraza.

Zakon o prostornom uređenju i gradnji

Ovim se zakonom definira krajobraz, spominju se i krajobrazne vrijednosti međutim nisu propisani postupci i način njihova ugrađivanja u prostorno - plansku dokumentaciju.

Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara

Krajobraz je u ovom zakonu prepoznat kao jedna vrsta kulturnog dobra ,no međutim u podzakonskim aktima se ovaj pojam pobliže ne određuje, niti se propisuju kriteriji i metode njegove identifikacije,vrednovanja i zaštite, ali jednako tako ni instrumenti njegove zaštite.

Na kraju ovog pregleda , važno je naglasiti da je Hrvatska već na početku sedamdesetih godina 20. stoljeća imala formiranu '**Grupu za uređenje i ekologiju pejzaža**' koja je djelovala u okviru ondašnjeg Urbanističkog instituta Hrvatske.

2.3. Proces građenja

U Hrvatskoj je, slično kao i u ostatku Europe ali i svijeta, proces građenja kao i sami učesnici u njemu tj. središnje i lokalne vlasti, političari i profesionalci, investitori i izvođači, već dugi niz godina uhvaćeno u zamku sustava, koji doduše formira izgrađeni okoliš, ali vrlo rijetko i kvalitetno **mjesto**. Uzroke ovakvoj situaciji možemo potražiti u:

- Pristupu i načinu razmišljanja o planiranju i kontroli građenja koji primijenjuju gotovo isključivo kvantitativne standarde (zoniranje, gustoće itsl.) umjesto pružanja kvalitativnih analiza, savjeta i procjena.
- Jednodimenzionalnosti i razdvojenosti niza profesionalnih disciplina - prometni i geodetski inženjeri, arhitekti, krajobrazni arhitekti, urbanisti-planeri, uz vrlo rijetko i

formalno prihvaćanje multidisciplinarnog pristupa koji bi odgovarao složenosti potreba i zahtjeva 21. stoljeća.

- Nedostatak snažnih, promišljenih i pouzdanih općeprihvaćenih smjernica te jasnih procedura kojima bi se osiguralo kvalitetno planiranje i projektiranje.
- Favoriziranju izgradnje objekata i planiranje zona sa samo jednom namjenom od strane industrije nekretnina i financija.
- Nedostatku kvalitetnih inovacija u pristupima izgradnji, a posebno ne u pogledu stvarnog poštovanja i primjene načela održivog razvoja.
- Nedostatak odgovarajućih modela planiranja urbanih i ruralnih područja kao i projektiranja koje bi odgovaralo diverzificiranim i izmijenjenim potrebama 21. stoljeća.
- Izrazito konzervativnom i kratkoročno orijentiranom karakteru građevinske industrije i većine investitora koji su usredotočeni isključivo na građevinu kao tržišni proizvod.
- Formalnoj ulozi i banaliziranju javnog sektora u mogućem poticanju razvoja kvalitetnih rješenja.

Krajobrazna politika će stoga služiti kao instrument za osiguranje promišljenog upravljanja krajobraznim resursima i baštinom. Ovaj je pristup konzistentan i sa recentnim nastojanjima usmjerenima prema rješavanju klimatskih promjena. U SWOT analizi problematika je ocrтана sa socijalnog, ekonomskog, okolišnog i profesionalnog gledišta kako bi se što kvalitetnije definirale sektorske mogućnosti povezane sa krajobrazom u cilju kvalitetnog razvoja zemlje.

SWOT ANALIZA

Snage

- Raznolikost prirodnih i kulturnih krajobraza.
- Krajobraz kao ekonomski resurs značajno doprinosi turističkom sektoru.

Slabosti

- Neodgovarajuća i ekstenzivna legislativa kao i njena provedba.
- Nedostatak konzistentne koordinacije između državnih institucija kao i lokalne uprave u implementaciji i provedbi zakona.

Prilike

- Snažnije uključivati krajobrazne resurse u turistički sektor.
- Snažnije uključivanje krajobraza u ostale razvojne sektore koji utječu na kvalitetu života i stanje krajobraza.

Prijetnje

- Nejasan status i uloga krajobraza u nizu struka koje su usko povezane s njegovim planiranjem i operativnim uređenjem.

- Važnost krajobraza se kontinuirano umanjuje putem nerazumijevanja biti i jednodimenzionalnosti percepcije tematike krajobraza.

3. DRUŠTVENO-EKONOMSKI I OKOLIŠNI POTENCIJALI KRAJOBRAZNE POLITIKE

3.1. Doprinos gospodarstvu i očuvanju okoliša

3.1.1. 'Proizvodni', 'zaštitni' i 'doživljajno superlativni' krajobrazi

U sklopu ove politike **proizvodni krajobrazi**, odnosno njihovi elementi sagledani su i u kontekstu potencijala proizvodnje kisika, spojeva (primjerice fitoncida) i negativnih iona koji poboljšavaju kvalitetu zraka, apsorpcije tj. regulacije stakleničkih plinova, proizvodnje hrane, drvne mase i energije, poticanja raznolikosti biljnog i životinjskog svijeta, zbrinjavanja otpada, pružanja rekreacijskih i zdravstveno-rekreacijskih resursa (prirodnih činitelja zdravlja), zdravog okoliša, dodatnih kvaliteta života kao i potencijala za stvaranje novih radnih mjesta, odnosno zapošljavanje. **Zaštitni krajobrazi** obuhvaćaju krajobraze i krajobrazne komponente koje štite ljude i građevine. Zaštitna vrijednost krajobraza može se mjeriti postojanjem komponenti kojima se apsorbiraju onečišćenja (npr. krajobrazi fitoremedijacija), sprječavaju poplave i erozija, omogućuje zaštita prirodnih i kulturnih značajki te ublažavaju klimatski ekstremi. **Doživljajno superlativni krajobrazi** obuhvaćaju krajobraze čije komponente osiguravaju vizualnu kvalitetu i prepoznatljivost te potiču raznolike čovjekove subjektivne asocijacije kao što su npr. raspoloženje, osjetilna privlačnost, kulturne asocijacije i intelektualna stimulacija. Ove komponente daju poseban (uključujući i kulturni) pečat unutar matrice proizvodnih i zaštitnih krajobraza. Uređenje gore navedenih krajobraza / krajobrazne infrastrukture potencijalno omogućuje:

- **Povećanje produktivnosti zemljišta**

Osnovni rizici intenzifikacije poljoprivredne aktivnosti povezani su sa relativno brzim padom kvalitete usluga ekosustava. Krajobrazna / zelena infrastruktura kao i implementacija okolišno prihvatljivijih načina poljoprivredne proizvodnje mogu značajno povećati dugoročnu produktivnost ruralnih područja obzirom da značajno utječu na unaprjeđenje bioraznolikosti. Uređenje krajobrazne infrastrukture može u velikoj mjeri osigurati prisutnost i raznolikost biljnih vrsta i insekata neophodnih za provedbu oprašivanja u poljoprivredi (u Velikoj Britaniji je tako primjerice ukupna vrijednost oprašivanja procijenjena na gotovo 117 milijuna funti). Agro-okolišne mjere i organska poljoprivreda potiču očuvanje stabilnosti ekosustava u mnogo većem opsegu od konvencionalne poljoprivrede, te tako dugoročno mogu voditi prema poboljšanju kvalitete i plodnosti tla kao i smanjivanju njegove erozije. Planiranje primjene elemenata krajobrazne infrastrukture primjerice drveća, rubnih pojaseva i živica značajno povećava bioraznolikost, pomaže održavati produktivnost zemljišta u promijenjenim klimatskim uvjetima te pruža niz dobrobiti za divlje i pitome životinje. Jednako tako, planiranjem krajobrazne infrastrukture npr. sadnjom visokog drveća uz vodotoke, može se tijekom toplijih mjeseci osiguravati temperatura vode pogodna za život mnogih životinjskih vrsta, uključujući i gospodarski značajne riblje vrste.

- **Poticaaj turizmu temeljenom na očuvanoj prirodi i kvalitetnim krajobrazima**

Očuvanje i unaprjeđenje raznolikosti i privlačnosti krajobraza za posjetioce u

ruralnim i urbanim područjima moguće je realizirati planiranjem i implementacijom projekata krajobrazne infrastrukture. Pritom veća bioraznolikost te ostale prirodne vrijednosti i kvaliteta krajobraza stvaraju potencijal za razvoj seoskog i ekološkog turizma koji može predstavljati ekonomsku dopunu i / ili alternativu poljoprivredi.

- **Reduciranje troškova upravljanja vodama i poplavama – prilagođavanje klimatskim promjenama**

Zaštitni zatravljeni pojasevi, privremena jezera, de-kanalizacija vodotoka, zaštitna obrada tla, očuvanje vlažnih staništa te održivi sustavi odvodnje prometnica mogu značajno pomoći u adaptaciji krajobraza klimatskim promjenama. Obnova šumskih krajobraza tj. šumskih pojaseva te izmještanje nasipa na poplavnim područjima i općenito uz vodotoke omogućuje pročišćavanje vode, očuvanje kvalitete podzemnih voda, sprječavanje erozije i širenje onečišćenja, potiče skladištenje i zadržavanje viška hraniva kao i sedimenata zagađenih voda.

- **Proizvodnju bio-energije i sanaciju onečišćenih zemljišta - razvoj multifunkcionalnih krajobraza energetske i fitoremedijacijske usjeva**

Premda sa stajališta očuvanja krajobraza mnoge promjene u korištenju zemljišta usmjerene na ublažavanje klimatskih promjena izazivaju niz stručnih nedoumica, za proizvodnju bio – energetske usjeva u Hrvatskoj može se ustvrditi da unatoč svim prijedlozima ima značajan ekonomski potencijal i perspektivu. Planiranje uređenja krajobraza energetske usjeva osim ovog osnovnog potencijala može pružiti i niz dodatnih dobiti kao što su primjerice stvaranje strukturno zanimljivih krajobraza u funkciji raznolikih tipova rekreacije, poboljšanje bioraznolikosti kao i mogućnost korištenja pročišćenih otpadnih voda za navodnjavanje. Slično se može reći i za fitoremedijacijske krajobraze, koji uz navedeno unaprjeđuju i produktivnost zemljišta.

- **Stvaranje vizualno privlačnih 'ulaza' u gradove i ostala naselja**

U formiranju privlačnih ulaza u gradove i ostala naselja značajnu ulogu ima i planiranje vizualno kvalitetnih zelenih prostora i krajobraza koji su vrlo često i ključni element u stvaranju prvog utiska investitora o pogodnosti grada i lokacije za ulaganja. Vizualna ugodnost putovanja prema radnom mjestu također značajno doprinosi i većoj kvaliteti života stanovnika. Mnoga istraživanja u svijetu pokazala su da vozači daju značajnu prednost vožnji gradskim i prigradskim krajobrazima s većim udjelom vegetacije i drveća, a posebno u slučajevima kad ono sprječava pogled na okolne monofunkcionalne i neprivlačne industrijsko-poslovne i trgovačke zone tj. građevine. Istraživanjima je također utvrđeno da ispitanici i ovim zonama, jasno pod uvjetom da su one kvalitetno ozelenjene daju prednost pred poljoprivrednim, poslovno- trgovačkim i industrijskim zonama bez drveća i odgovarajućeg krajobraznog uređenja.

- **Privlačenje investicija i povećanje zaposlenosti**

Prisutnost visoko kvalitetnog zelenila može značajno unaprjediti investicijsku klimu nekog područja kao i njegovu konkurentnost pri odabiru za poslovnu lokaciju. Postoji čitav niz anketnih istraživanja u Europi i svijetu koja su pokazala da gotovo 95 % ispitanika vjeruje da zeleni prostori daju dodatnu vrijednost industrijskim i poslovno-trgovačkim zonama te su pritom spremni platiti i za 3 % višu cijenu kako bi njihovo

poslovanje bilo u blizini zelenih prostora. Jednako tako, postoji čitav niz primjera gdje je već dokazano da investiranje u krajobraznu infrastrukturu tj. uređenje krajobraza pomaže u stimuliranju poslovnog razvoja i stvaranja novih radnih mjesta.

- **Povećanje privlačnosti poslovno-trgovačkih četvrti u centrima gradova**

Planiranje uređenja krajobrazne infrastrukture može igrati značajnu ulogu u formiranju ugodnog okoliša u središtima gradova te potaknuti želju za pješačenjem i razgledavanjem u njihovim poslovno-trgovačkim četvrtima. Velik broj studija pokazao je da prisustvo drveća i zelenila u poslovnim središtima gradova potiče maloprodajnu potrošnju i korištenje usluga za 11 %.

- **Privlačenje i / ili zadržavanje obrazovane i produktivne radne snage**

Opća kvaliteta života postaje sve važnija u razmatranjima i odlukama za lociranje suvremenog poslovanja posebno za visoko tehnološke industrije, a gradovi i naselja s atraktivnim zelenim prostorima, parkovima i krajobrazima u značajno većem postotku privlače visoko obrazovanu radnu snagu. Ova je činjenica posebno značajna za male poduzetnike i pojedince s visokim osobnim dohotkom kojima je kvaliteta života od iznimne važnosti. Zeleni prostori osim što privlače, pomažu i u zadržavanju radnika te poboljšanju njihove produktivnosti. Tako je primjerice dokazano da su službenici koji imaju kvalitetniji pogled na prirodni okoliš u prosjeku zadovoljniji od onih koji te mogućnosti uopće nemaju.

- **Povećanje vrijednosti nekretnina u kvalitetno uređenim zelenim područjima**

Prema nekim istraživanjima provedenim u Europi za samo 1 %-tno povećanje udjela zelenih prostora može se vezati 0,3- 0,5 % povećanje prosječne cijene kuće. Pogled na prirodni krajobraz utječe na 18 % povećanje vrijednosti nekretnina. Jednako tako, nekretnine u blizini parkova mogu povećati svoju vrijednost za 0,4 - 19 % u odnosu na one koje su udaljenije od parkova i zelenih prostora. Drveće kao element zelenih prostora dodaje od 4 - 25 % ukupnoj vrijednosti nekretnina ovisno o njegovoj veličini, stanju i korištenim vrstama.

3.2. Krajobrazna politika kao doprinos očuvanju i stvaranju novih radnih mjesta

Programi zelene infrastrukture kojima se cilja na Razvojni fond trebali bi se usmjeriti na podršku zapošljavanju i razvoju. *Strategija EU do 2020* koja se fokusira na pametan, održiv i inkluzivan razvoj može biti korištena i kao okvir podrške za navedene programe. Krajobrazna / zelena infrastruktura može stvarati radna mjesta i poticati razvoj na izravan i neizravan način.

3.2.1. Izravne dobrobiti

Intervencije povezane s programima i projektima krajobrazne/zelene infrastrukture izravno stvaraju nova radna mjesta i nove poslovne mogućnosti. Tako je primjerice u Northwestu (UK) gotovo 75 000 radnih mjesta povezano sa planiranjem i upravljanjem komponentama krajobrazne / zelene infrastrukture, odnosno okoliša. Nezavisne ekonomske procjene pokazale su da je jedna funta iz EU fondova stvara vrijednost od gotovo 2,6 funte.

3.2.2. Neizravne dobrobiti

Kreiranje uvjeta za investiranje u radna mjesta i razvoj. Dostupnost kvalitetno uređenih ili očuvanih krajobraza tj. krajobrazne infrastrukture može poboljšati produktivnost rada, unaprijediti zdravlje i kvalitetu života te pružiti važnu osnovu za razvoj turizma.

4. STRATEŠKI OKVIR KRAJOBRAZNE POLITIKE

4.1. Izazovi krajobrazne politike

Izazov za krajobraznu politiku predstavlja između ostalog i pronalaženje odgovarajuće ravnoteže unutar većinom pojednostavljenih čovjekovih krajobraza i ekosustava, te između njih i njihovih kompleksnijih prirodnih susjeda kao i pronalaženje prikladnih načina za očuvanje i planiranje održivosti krajobraza korištenjem ekološke učinkovitosti same prirode, odnosno njenih procesa. Jednako tako, krajobrazna politika cilja na stvaranje kvalitetnih, prepoznatljivih i održivih krajobraza kako bi se ostvarila strateška vizija krajobraza Hrvatske te poboljšala kvaliteta života i ekonomska konkurentnost zemlje.

4.2. Vizija - 'Održivi mozaik krajobraza Hrvatske 2025' - mreža očuvanih i revitaliziranih gradskih i vangradskih krajobraza Hrvatske.

Život stanovnika Hrvatske odvija se unutar elastičnih, raznolikih i inspirativnih -održivo strukturiranih gradskih i vangradskih/ruralnih krajobraza s očuvanom zeleno-plavom mrežom životnih prostora za mnogobrojne biljne i životinjske vrste. Raznoliki i održivi tipovi ekonomskih aktivnosti sinergijski i uravnoteženo sudjeluju u formiranju multifunkcionalnih i održivih krajobraza Hrvatske.

4.3. Filozofija

Formulacija politike temelji se na prioritetima povezanim s očuvanjem krajobraznih resursa i vrijednosti, ali i potrebi za ekonomskim razvojem zemlje. Ova politika će nastojati podići razinu društvenih očekivanja povezanih sa kvalitetom krajobraza kao i stimulirati tematska istraživanja kojima se omogućuje održivo i odgovorno planiranje i upravljanje njegovim resursima. Svaki razvoj mora biti povezan i s kontinuiranim monitoringom kako bi se osigurao što manji utjecaj na prirodu i očuvali resursi planete za sadašnje i buduće naraštaje. Sva ova nastojanja moraju se provoditi na održiv način temeljen na konceptu odgovornog korištenja resursa. Pritom, planiranje ravnoteže između potreba i kvalitete života ljudi te integriteta prirodnog okoliša ima u konačnici za cilj i osiguranje opstanka civilizacije.

4.4. Opći strateški ciljevi

Ova politika prepoznaje i potiče potrebu stvaranja održivih krajobraza visoke kvalitete i posebnosti u kojima je postignuta harmonizacija prirodnog i društveno-ekonomskog okoliša putem učinkovitog sustava planiranja i upravljanja, te artikulira sljedeće opće strateške ciljeve:

- **Osigurati harmonizaciju između razvojnih i zaštitnih potreba.**
- **Osigurati optimalno korištenje krajobraznih resursa očuvanjem i zaštitom putem sustava planiranja i održivog upravljanja.**
- **Strukturirati, ojačati i unaprijediti organizacijsko upravljanje, razvoj ljudskih potencijala i profesionalizam na području rješavanja krajobrazne problematike.**
- **Kontinuirano unaprijeđivati obrazovni sustav, stručnu izobrazbu, istraživanje i razvoj vezan za krajobraz.**
- **Poticati razvoj djelatnosti - industrije uređenja krajobraza koja može doprinijeti ekonomskom razvoju zemlje na posredan i neposredan način.**
- **Poboljšati zakonske aspekte povezane s planiranjem, implementacijom, jačanjem i regulacijom razvojnih procesa u krajobrazu.**

4.5. Načela krajobrazne politike

Načela koja je nužno poštivati u ostvarivanju navedenih ciljeva krajobrazne politike i provedbi mjera i aktivnosti koje iz nje proizlaze:

- **Krajobrazni resursi su baština koju treba očuvati sustavom održivog planiranja i upravljanja.**

Čitav niz aktivnosti utječe na krajobraze te je stoga odgovornost o planiranju i održivom upravljanju njihovim resursima podijeljena između čitavog niza ključnih dionika, a tijela javne uprave imaju ključnu ulogu u očuvanju javnih vrijednosti krajobraza.

- **Kvalitetni krajobrazi poboljšavaju čovjekov životni okoliš.**

Iako su uobičajena nastojanja u zaštiti krajobraza fokusirana na područja posebnih vrijednosti svi krajobrazi kako u gradskim tako i vangradskim područjima zaslužuju pažnju u kontekstu osiguranja i unaprjeđenja kvalitete života. Interes ove politike obuhvaća sve krajobraze na području Hrvatske što uključuje urbane i ruralne krajobraze kao i one s degradiranim i posebnim obilježjima.

- **Učinkovita planska i ostala nastojanja povezana sa krajobrazom treba provoditi na nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj razini.**

Promjene u krajobrazima su neizbježne. Krajobrazi na području Hrvatske će se nastaviti mijenjati dijelom djelovanjem prirodnih procesa, a u najvećoj mjeri ljudskim aktivnostima koje su odraz promijenjenih društvenih potreba. Upravo stoga, od najvećeg je značenja promišljeno planiranje, vođenje i upravljanje procesima koji generiraju promjene, a ne 'fosilizacija' današnjih krajobraza. U tom smislu potrebno je poticati proaktivniji pristup planiranju i upravljanju u krajobrazu.

- **Kontinuirana edukacija i osvještavanje o važnosti krajobraza važni su za ispunjavanje strateške vizije.**

5. STRATEŠKA PODRUČJA DJELOVANJA S TAKTIČKIM ALATIMA PROVEDBE KRAJOBRAZNE POLITIKE

Za ostvarenje navedenih općih strateških ciljeva predviđene su aktivnosti u okviru sljedećih prioriternih tematskih područja:

- PODRUČJE 1 Osvještavanje važnosti krajobraza.**
- PODRUČJE 2 Jačanje i poboljšanje kvalitete gradskih i ruralnih krajobraza.**
- PODRUČJE 3 Planiranje i razvoj funkcionalne i održive krajobrazne / zelene infrastrukture.**
- PODRUČJE 4 Očuvanje prirodnih i kulturnih krajobraza.**
- PODRUČJE 5 Razvoj kompetentnih organizacija i ljudskih potencijala za rješavanje problema i usmjeravanje procesa u krajobrazu.**
- PODRUČJE 6 Formuliranje, poboljšavanje i jačanje legislative.**
- PODRUČJE 7 Poticanje razvoja nacionalne industrije uređenja krajobraza.**

PODRUČJE 1 - Osvještavanje važnosti krajobraza

Područje politike obuhvaća sva nastojanja , uključujući i etiku okoliša, vezana uz razumijevanje važnosti unaprjeđenja, poštovanja i obnove integriteta krajobraza koji su životni prostor za sva živa bića.

Strateška smjernica:

1.1 Educirati i povećati svijest javnosti o važnosti krajobraza.

Akcijski planovi:

- 1.1.1 Kontinuirano poboljšavati postojeći obrazovni sustav povezan s problematikom krajobraza u cilju osiguranja njegove učinkovitosti, cjelovitosti i konkurentnosti u ispunjavanju društvenih potreba.
- 1.1.2 Poboljšati svijest javnosti o vrijednostima krajobraza.
- 1.1.3 Povećati primjenu znanosti i održivih tehničkih inovacija za uređenje/unaprjeđenje krajobraza.
- 1.1.4 Potaknuti uključivanje javnosti u očuvanje krajobraza.

- 1.1.5 Poticati izradu javno – zdravstvenih i socijalnih programa u kojima se naglašava važnost veze između aktivnog rekreacijskog korištenja i vizualnog doživljavanja krajobraza, odnosno zelenih prostora sa osobnim zdravljem, vitalnošću i kvalitetom života.

PODRUČJE 2- Jačanje i poboljšanje kvalitete urbanih i ruralnih krajobraza

Razvoj i urbanizacija u urbanim i ruralnim krajobrazima potiču procese koji na vrlo raznolike načine utječu na postojeće zelene otvorene prostore. Na ovom području politike će se stoga

poticati razvoj prihvatljivih kriterija, scenarija-modela i strategija za uređenje, očuvanje i zaštitu zelenih otvorenih prostora i krajobraza urbanih i ruralnih područja kako bi oni očuvali, unaprijedili ili obnovili svoje vizualno prepoznatljive značajke i odražavali svoju kulturnu i ekološku raznolikost.

Strateška smjernica:

- 2.1 Planirati prepoznatljive i održive urbane i ruralne krajobraze koji se temelje na lokalnim socio-kulturnim te prirodnim resursima i uvjetima.

Akcijski planovi:

- 2.1.1 Osigurati očuvanje krajobraznih resursa i karaktera krajobraza u razvojnim projektima.
- 2.1.2 Planirati sustavnu i stratešku mrežu zelenih pojaseva kao i zelenih sustava s tipološki različitim i kvalitetnim zelenim otvorenim prostorima / krajobrazima te pješačko- biciklističkim vezama.
- 2.1.3 Planirati formiranje zelenih mreža – poveznica, sadnjom drveća u urbanom i ruralnom području, uz cestovnu infrastrukturu, obale vodotoka, parkovima i ostalim javnim područjima.
- 2.1.4 Planirati i poticati očuvanje zelenih područja i kvalitetno krajobrazno uređenje na privatnim zemljištima.
- 2.1.5 Identificirati i očuvati krajobraze visoke vizualne, kulturne i ekološke vrijednosti.
- 2.1.6 Poticati očuvanje, obnovu i unaprjeđenje krajobraznog karaktera u područjima intenzivnog razvoja.
- 2.1.7 Integrirati lokalni krajobrazni karakter (*genius loci*) i prirodni okoliš u procese planiranja razvojnih projekata.
- 2.1.8 Planirati kvalitetnu integraciju vrijednih zelenih prostora te prirodnih i kulturnih krajobraza sa ruralnim tj. vangradskim krajobraznim okvirom.

PODRUČJE 3 - Razvoj funkcionalne i održive krajobrazne / zelene infrastrukture

Područje politike se ciljno usmjerava na poticanje primjene principa kojima se utječe na unaprjeđenje, očuvanje, upravljanje te regionalno i lokalno povezivanje krajobraza i njegovih elemenata koji su uz ostalo i važna potpora za biljni i životinjski svijet, s posebnim naglaskom na multifunkcionalno korištenje zemljišta u javnom i privatnom vlasništvu, zaštitu i kvalitetu voda tj. njeno učinkovito korištenje, uklanjanje svih oblika zagađenja voda kao i pažljivo korištenje i uređenje zemljišta koja čuvaju i štite vodene resurse i s njima povezane ekosustave.

Strateška smjernica:

3.1 Sustavno i učinkovito planirati, implementirati i upravljati zelenom infrastrukturom posebno u svrhu ublažavanja klimatskih promjena.

Akcijski planovi:

- 3.1.1 Ugraditi u postupak prostornog planiranja **Krajobrazni plan** kao instrument kojim se osigurava održivost - vizualna prepoznatljivost, integritet okoliša i vitalnost društveno- ekonomskog konteksta, odnosno čuva i obnavlja karakter krajobraza, te potiče sustavni razvoj krajobrazne / zelene infrastrukture.
- 3.1.2 Osigurati odgovarajuću kvalitetu krajobrazne /zelene infrastrukture sukladno europskim i svjetskim standardima.
- 3.1.3 Planirati zelene prostore u cilju očuvanja bioraznolikosti u gradskim i vangradskim krajobrazima kao i linearne krajobraze u svrhu međusobnog povezivanja *Natura 2000* područja.
- 3.1.4 Osigurati uključivanje krajobrazne / zelene infrastrukture u prijedloge razvojnih projekata.
- 3.1.5 Osigurati uređenje i održavanje javnih zelenih prostora u skladu sa njihovom namjenom.
- 3.1.6 Primijenjivati krajobrazno - arhitektonski pristup u procesu obnove gradskih krajobraza.
- 3.1.7 Primijenjivati inovativne biološko - tehničke postupke u oblikovanju krajobraza.
- 3.1.8 Poticati korištenje okolišu prijateljskih elemenata i tehnika u planiranju infrastrukture, posebice cestovnih prometnica, uređenju vodotoka i pješačko-biciklističkih komunikacija.
- 3.1.9 Poticati korištenje zelenih prostora gdje god je to moguće kao zelene infrastrukture u cilju rješavanja vodno-gospodarskih problema kao što su opskrba vodom, saniranje šteta od voda, održavanje i obnova kvalitete voda-remedijacije i fitoremedijacije, kontrola poplava, površinske odvodnje i bujičnih tokova.

Strateška smjernica:

3.2 Poticati programe održivog uređenja krajobraza u svrhu ostvarenja strateške vizije.

Akcijski planovi:

- 3.2.1 Potaknuti izradu standarda za osiguranje kvalitetnog uređenja krajobraza.
- 3.2.2 Pojačati inženjerske, tehnološke, ekonomske i okolišne aspekte u krajobrazno-arhitektonskim istraživanjima.
- 3.2.3 Vođenje krajobraznog planiranja povjeriti ovlaštenim krajobraznim arhitektima.
- 3.2.4 Osigurati dovoljna financijska sredstva za održivo uređenje i upravljanje u krajobrazima.
- 3.2.5 Definirati standarde upravljanja i održavanja u krajobrazima Hrvatske kako bi se osigurala njihova dugoročna kvaliteta.
- 3.2.6 Osigurati zapošljavanje obrazovane radne snage za operativno upravljanje i održavanje krajobraza.
- 3.2.7 Poticati korištenje obnovljivih resursa i biološko-tehničkih metoda za uređenje krajobraza.

PODRUČJE 4 - Očuvanje prirodnih i kulturnih krajobraza

Područje politike se usmjerava na očuvanje i zaštitu posebnih kao i obnovu degradiranih krajobraza ili njihovih elemenata, poticanje uravnoteženja razvojnih aktivnosti i zaštite te potrebu kvalitetnog, produktivnog i ispunjenog života suvremenih, ali isto tako i potreba budućih generacija. U tom smislu od posebne je važnosti očuvanje vrijednih i zaštićenih područja i krajobraza tj. njihovih prirodnih i kulturnih vrijednosti. Vizualni karakter i stanje krajobraza ima jednaku važnost kao i ostali prirodni i kulturni resursi te neovisno o tome nalazi li se u urbanim ili ruralnim područjima predstavljaju vidljiv odraz postojanja ili nepostojanja brige o teritoriju na kojem ljudi žive. Zaštićena područja i krajobrazi, osim što potiču razvoj bioraznolikosti i neometano odvijanje ekoloških procesa, predstavljaju i potencijal za razne vidove rekreacije i odmora te učionicu na otvorenom. Kvalitetno i profesionalno upravljanje prirodnim i kulturnim vrijednostima unutar, ali i van zaštićenih područja i krajobraza od neprocjenjivog je značaja za očuvanje kvalitete života stanovništva kao i gospodarstvo u cjelini.

Strateška smjernica:

4.1 Planirati i održivo upravljati vrijednostima prirodnih i kulturnih krajobraza.

Akcijski planovi:

- 4.1.1 Potaknuti izradu **Krajobrazne strategije Hrvatske** te ugrađivanje **Tipološke klasifikacije krajobraza RH** u postupak izrade prostorno-planske dokumentacije.

- 4.1.2 Uključiti vrednovanje krajobraza kao i zaštitno planiranje u integralni planerski postupak.
- 4.1.3 Smanjiti negativni utjecaj razvoja na vizualne, kulturne i ekološke kvalitete krajobraza.
- 4.1.4 Osigurati kontinuiran i kvalitetan monitoring razvoja i upravljanja u krajobrazu.
- 4.1.5 Potaknuti multidisciplinarne znanstveno-istraživačke aktivnosti povezane s očuvanjem prirodnih i kulturnih vrijednosti krajobraza.
- 4.1.6 Povećati aktivnosti uređenja krajobraza u svrhu kvalitetne rekreacije ili zdravstvene rekreacije.

Strateška smjernica:

- 4.2 Identificirati i održivo upravljati iznimnim krajobrazima.

Akcijski planovi:

- 4.2.1 Izdvojiti **iznimne krajobraze** Hrvatske u okviru **Tipološke klasifikacije krajobraza** u cilju njihove inventarizacije, očuvanja i održivog korištenja.
- 4.2.2 Promovirati iznimne agrikulturne krajobraze kao važan segment održivog turizma.
- 4.2.3 Obvezati državne , regionalne i lokalne vlasti kao i privatne vlasnike na očuvanje i održivost u korištenju iznimnih agrarnih krajobraza.

Strateška smjernica:

- 4.3 Očuvati krajobrazne resurse visoke vrijednosti.

Akcijski planovi:

- 4.3.1 Potaknuti uključivanje **Krajobrazne stručne podloge** s ciljem vrednovanja krajobraza u sektorske planove (šumarstvo, turizam , vodno gospodarstvo, poljoprivreda, energetika).
- 4.3.2 Planirati nove agrarne krajobraze na temelju istovremenog poštovanja ekonomskih, ekoloških i kulturnih kriterija.
- 4.3.3 Poticati uključivanje privatnog sektora i pojedinaca u nastojanja za očuvanje, zaštitu i održivost u korištenju vrijednih resursa u krajobrazu.

Strateška smjernica:

- 4.4 Osigurati uključivanje načela krajobrazne politike u održivi turistički razvoj.

Akcijski planovi:

- 4.4.1 Unaprijediti kvalitetu kulturnih ruralnih krajobraza, javnih parkova i gradskih krajobraza u cilju privlačenja domaćih i stranih posjetilaca.
- 4.4.2 Promocija krajobraza kao turističke posebnosti zemlje.
- 4.4.3 Poticati uključivanje privatnog sektora i pojedinaca u nastojanja za očuvanje i zaštitu krajobraza kao turističkog resursa.

Strateška smjernica:

- 4.5 Unaprijediti potencijale ekološki degradiranih područja obnovom krajobraza.

Akcijski planovi:

- 4.5.1 Osigurati planiranje obnove krajobrazno i ekološki degradiranih zemljišta u svrhu rekreacije korištenjem biološko-tehničkih postupaka.
- 4.5.2 Unaprijediti prirodne vrijednosti - bioraznolikost planiranjem korištenja autohtonih vrsta za obnovu i zaštitu krajobrazno i ekološki degradiranih zemljišta te poticanjem, gdje god je to opravdano, progresivne sukcesije biljnih zajednica.
- 4.5.3 Obnoviti krajobrazne vrijednosti degradirane razvojem unutar urbanih ili suburbanih te ruralnih područja.

PODRUČJE 5 - Razvoj kompetentnih organizacija i ljudskih potencijala za rješavanje problema i usmjeravanje procesa u krajobrazu

Područje politike usmjerava se poticanje jačanja organizacijskih, institucionalizacijskih i operacionalizacijskih vidika povezanih s kvalitetnim i profesionalnim planiranjem, upravljanjem - održavanjem prirodnih i kulturnih vrijednosti krajobraza i uređenjem krajobraza u cjelini.

Strateška smjernica:

- 5.1 Razvoj ljudskih potencijala povezanih s održivim uređenjem krajobraza.

Akcijski planovi:

- 5.1.1 Formirati instrumente, znanja i profesionalce u cilju održivog uređenja krajobraza.
- 5.1.2 Razvijati programe izobrazbe povezane sa krajobrazom koji će osigurati kvalitetnu radnu snagu.

Strateška smjernica:

- 5.2 Stvarati i jačati organizacijsku institucionalnu strukturu posvećenu problematici krajobraza na nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj razini.

Akcijski planovi:

- 5.2.1 Institucionalizirati rješavanje problematike krajobraza na nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj razini.
- 5.2.2 Definirati područje i smjer rada unutar institucionalnog okvira na nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj razini, koje se temelji na unaprjeđenom sadržajnom i metodološkom određenju struke.
- 5.2.3 Osigurati financiranje za održivo uređenje krajobraza kao i organizacijsko upravljanje.

Strateška smjernica:

- 5.3 Ohrabriti suradnju i 'pametna' partnerstva.

Akcijski planovi:

- 5.3.1 Ohrabriti suradnju između lokalnih, regionalnih i državnih tijela i eksperata.
- 5.3.2 Ohrabriti pametna partnerstva putem transfera tehnologije između vlasti i privatnog sektora u istraživanjima i održivom uređenju krajobraza.

PODRUČJE 6 - Formuliranje, poboljšavanje i jačanje legislative

Područje politike usmjerava se na poticanje formiranja konzistentnog i provedivog zakonskog okvira namijenjenog rješavanju problematike krajobraza.

Strateška smjernica:

- 6.1 Vrednovati i kvalitetno formulirati legislativu povezanu s krajobrazom.

Akcijski planovi:

- 6.1.1 Regulirati i pozicionirati profesiju krajobraznog arhitekta kao i sustav uređenja krajobraza.
- 6.1.2 Ojačati važnost valorizacije krajobraza, odnosno korištenja planskih postupaka krajobraznog planiranja, te tako značajno doprinijeti optimizaciji budućeg korištenja prostora tj. cjelovitom očuvanju krajobraznih vrijednosti.
- 6.1.3 Ojačati i potaknuti izradu posebnog zakona vezanog uz krajobraze kao i provedbu zakonske regulative povezane sa krajobrazima.

- 6.1.4 Na razini većih gradskih aglomeracija potaknuti formiranje **odjela za krajobraznu/ zelenu infrastrukturu** s ciljem održivog uređenja krajobraza, posebno u kontekstu razvoja adaptacijskih strategija povezanih s klimatskim promjenama u gradskim i vangradskim krajobrazima.
- 6.1.5 Na državnoj razini uspostaviti **Koordinacijski odjel za krajobraze** u sklopu reformiranog ustroja prostornih sektora, sukladno načelu integralnog pristupa i primjene horizontalne integracije u procesima održive zaštite i planiranja prostora /prirode/ krajobraza, koji bi radio na formulaciji, koordinaciji i monitoringu provedbe nacionalne krajobrazne politike.
- 6.1.6 Dopunama / izmjenama Zakona o gradnji osigurati zakonsku obavezu izrade projekata krajobrazne arhitekture za sve građevine u sklopu obaveznih faza projektne dokumentacije te izradu Pravilnika za projektno uređenje krajobraza.
- 6.1.7 Potaknuti provedbu krajobrazno-arhitektonskih natječaja.

PODRUČJE 7 - Poticanje razvoja djelatnosti / nacionalne industrije uređenja krajobraza

Područje politike se posebno usmjerava na ohrabrivanje i poticanje visoko kvalitetnih multidisciplinarnih istraživanja koja će rezultirati novim alatima, tehnikama te sakupljanjem i primjenom informacija i znanja na svim razinama. Jednaka pažnja posvećuje se i poticanju razvoja cjelovite operacionalizacije uređenja krajobraza što je u kombinaciji s kvalitetnim i profesionalnim planiranjem i upravljanjem prirodnim i kulturnim vrijednostima krajobraza od neprocjenjivog značaja za očuvanje kvalitete života stanovništva, ali na posredan ili neposredan način i na ekonomiju u cjelini.

Strateška smjernica:

- 7.1 Poticati istraživanja i razvojne programe povezane s uređenjem krajobraza.

Akcijski planovi:

- 7.1.1 Potaknuti inovativna istraživanja i održive tehnike na području uređenja krajobraza.
- 7.1.2 Potaknuti sakupljanje, dokumentiranje, koordinaciju i širenje informacija o istraživanjima povezanim s održivim uređenjem krajobraza.
- 7.1.3 Razvijati mehanizme za širenje informacija i stvaranje baze podataka.

Strateška smjernica:

- 7.2 Poticati širenje industrije-djelatnosti povezane sa uređenjem krajobraza.

Akcijski planovi:

- 7.2.1 Povećati promociju i informiranje o važnosti industrije uređenja krajobraza.
- 7.2.2 Osigurati standarde za proizvode, usluge i kvalitetu u industriji uređenja krajobraza.
- 7.2.3 Planirati, organizirati i regulirati razvoj industrije uređenja krajobraza.
- 7.2.4 Povećati i unaprijediti organizaciju izložbenih festivala namijenjenih uređenju krajobraza.

6. FINANCIJSKI INSTRUMENTI

A/ Europski strukturni i investicijski fondovi:

- Europski fond za regionalni razvoj
- Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj

B/ Europski program za teritorijalnu suradnju

C/ LIFE-financijski instrument za okoliš

D/ Kohezijski fond

7. SAŽETAK

7.1. Važnost i vrijednost krajobraza Hrvatske

Teritorij Hrvatske obilježava velika raznolikost u reljefu, tlu, vodama, vegetacijskom pokrovu i klimi, koji su u kombinaciji sa raznolikim gospodarskim i povijesnim okolnostima generirali lokalno specifične načine održivog korištenja zemljišta, uzorke naseljavanja i tipove naselja. Zajedničko djelovanje navedenih činitelja utjecalo je pritom i na pojavu iznimno raznolikih krajobraza od kojih još mnogi imaju važnu ulogu u očuvanju teritorijalne prepoznatljivosti te kvalitete ekonomskog i društvenog života na području Hrvatske. Općenito, krajobraz je važan činitelj kvalitete života ljudi kako u gradskim tako i vangradskim područjima Hrvatske, a njegovim bi se odgovarajućim očuvanjem, upravljanjem i planiranjem značajno doprinijelo unaprjeđenju održivog razvoja gospodarstva gradskih aglomeracija i regija. U cilju očuvanja, obnove i unaprjeđenja okolišnih, kulturnih, socijalnih i ekonomskih vrijednosti krajobraza potrebno je koristiti integrirani pristup u planiranju, kao i njegovo uključivanje u sve one politike koje bi imale mogući izravni ili neizravni utjecaj na promjene u njemu. Pažnja koja je danas u svijetu usmjerena prema krajobrazima predstavlja integralni dio mnogo širih nastojanja za oblikovanjem održivije društvene budućnosti tj. provedbu niza aktivnosti koje doprinose poticanju kvalitetnog ekonomskog razvoja, socijalnu uključenost, okolišnu pravednost, kulturnu prepoznatljivost, zdravlje, kvalitetu života i dostupnost.

ORaH je svjestan važnosti krajobraza za održivi razvoj Hrvatske te u njima prepoznaje:

- **gospodarsku važnost** - krajobraz je prostor proizvodnje hrane i drvne mase, dobivanja i distribucije energije, eksploatacije minerala / ruda, stanovanja i odmora, prometa, industrije, turizma itd.;
- **ekološku važnost** – krajobraz s više prirodnih elemenata visokog stupnja očuvanosti i izvornosti omogućuje prirodi slobodan razvojni put, ali je i važna potpora kvalitetnom gospodarskom korištenju prostora ;
- **kulturnu važnost** - krajobraz reflektira lokalne i regionalne posebnosti kao i pažljiv odnos prema prirodnim elementima, te predstavlja kvalitetan prostor za doživljavanje , boravak i stanovanje što je posljedica složenosti i raznolikosti njegove unutarnje uređenosti – strukturiranosti.

7.2. Procesi u krajobrazima Hrvatske

Hrvatska je kao i ostatak planete već dugo izložena snažnim procesima globalizacije koja je obuhvatila sva područja ljudskog djelovanja uključujući i proizvodne procese te većinu proizvoda, ali i gotovo cjelokupnu kulturnu sferu izjednačavajući i reducirajući načine života, ali i percepciju najvećeg broja stanovnika na Zemlji. Ubrzano izjednačavanje tehnika poljoprivredne proizvodnje te globalna primjena gotovo istih prostorno - arhitektonskih modela i koncepata djeluju sve izraženije i sinergijski na trivijalizaciju krajobraza kao i gubljenje lokalne i regionalne prepoznatljivosti. Promjene krajobraza u Hrvatskoj povezane su i s nizom drugih činitelja kao što su primjerice: konzervativna predatorsko - neoliberalna ekonomska politika koja djeluje na smanjenje ili nestanak društvene kontrole nad prostorom, denacionalizacija, nejasan i nesiguran položaj poljoprivrede, liberalizacija tržišta nekretnina, nekoordiniranost zakona i nadležnosti, te izostajanje odgovarajuće stručne i međuprofesionalne suradnje.

Od procesa koji djeluju na kontinuiranu promjenu strukture i karaktera posebice kulturnog krajobraza u Hrvatskoj posebno valja spomenuti suburbanizaciju i relativno brzi nestanak poljoprivredne djelatnosti kao i napuštanje seoskih naselja na velikom dijelu kontinentalnog, ali i primorskog dijela teritorija Hrvatske. Dosadašnja društvena nekoordiniranost širom je otvorila put čitavom nizu nekontroliranih događanja u prostoru koji su izravno utjecali i na nepovratni gubitak velikog broja vrijednih krajobraza iznimnih obilježja na čitavom području Hrvatske.

7.3. Vizija – 'Održivi mozaik krajobraza Hrvatske 2025' – mreža očuvanih i revitaliziranih gradskih i vangradskih krajobraza Hrvatske.

Život stanovnika Hrvatske se odvija unutar otpornih, raznolikih i inspirativnih -održivo strukturiranih gradskih i vangradskih/ ruralnih krajobraza s očuvanom zeleno-plavom mrežom životnih prostora za mnogobrojne biljne i životinjske vrste. Raznoliki i održivi tipovi ekonomskih aktivnosti sinergijski i uravnoteženo sudjeluju u formiranju funkcionalnih i održivih krajobraza Hrvatske.

7.3.1. Filozofija

Formulacija politike temelji se s jedne strane na prioritetu očuvanja krajobraznih resursa i vrijednosti, ali i potrebi ekonomskog razvoja.

Ova politika će nastojati podići društvena očekivanja povezana s kvalitetom krajobraza kao i stimulirati tematska istraživanja kojima se omogućuje održivo i odgovorno upravljanje njegovim resursima.

Svaki razvoj mora biti povezan i s kontinuiranim monitoringom kako bi se osigurao što manji utjecaj na prirodu i očuvali resursi planete za sadašnje i buduće naraštaje. Sva ova nastojanja moraju se provoditi na održiv način temeljen na konceptu odgovornog korištenja resursa. Pritom, ravnoteža između potreba i kvalitete života ljudi i integriteta prirodnog okoliša ima za cilj osiguranje opstanka civilizacije.

7.3.2. Opći strateški ciljevi

Krajobrazna politika prepoznaje i potiče potrebu stvaranja održivih krajobraza visoke kvalitete i posebnosti u kojima je postignuta harmonizacija prirodnog i društveno-ekonomskog okoliša putem učinkovitog sustava planiranja i upravljanja, te artikulira sljedeće opće strateške ciljeve:

- Osigurati harmonizaciju između razvojnih i zaštitnih potreba.
- Osigurati optimalno korištenje krajobraznih resursa putem sustava planiranja i održivog upravljanja.
- Strukturirati, ojačati i unaprijediti organizacijsko upravljanje, razvoj ljudskih potencijala i profesionalizam na području rješavanja krajobrazne problematike.
- Kontinuirano unaprijeđivati obrazovni sustav, stručnu izobrazbu, istraživanje i razvoj vezan za krajobraz.

- Poticati razvoj industrije uređenja krajobraza koja može doprinijeti ekonomskom razvoju zemlje.
- Poboljšati zakonske aspekte povezane s planiranjem, implementacijom, jačanjem i regulacijom razvojnih procesa u krajobrazu.

7.3.3. Načela krajobrazne politike

Načela koja je nužno poštivati u ostvarivanju navedenih ciljeva krajobrazne politike i provedbi mjera i aktivnosti koje iz nje proizlaze:

- Krajobrazni resursi su baština koju treba očuvati sustavom održivog upravljanja.
- Kvalitetni krajobrazi poboljšavaju čovjekov životni okoliš.
- Učinkovita planska i ostala nastojanja povezana sa krajobrazom treba provoditi na nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj razini.
- Društvena svijest, kontinuirana edukacija i osvještavanje o važnosti krajobraza, važni su za ispunjavanje strateške vizije.

7.3.4. Strateška područja djelovanja krajobrazne politike

Za ostvarenje navedenih općih strateških ciljeva predviđene su aktivnosti u okviru sljedećih prioritarnih tematskih područja:

PODRUČJE 1 - Povećanje svijesti o važnosti krajobraza

PODRUČJE 2 - Jačanje i poboljšanje kvalitete gradskih i ruralnih krajobraza

PODRUČJE 3 - Razvoj funkcionalne i održive krajobrazne / zelene infrastrukture

PODRUČJE 4 - Očuvanje prirodnih i kulturnih krajobraza

PODRUČJE 5 - Razvoj kompetentnih organizacija i ljudskih potencijala za rješavanje problema i usmjeravanje procesa u krajobrazu

PODRUČJE 6 - Formuliranje, poboljšavanje i jačanje legislative

PODRUČJE 7- Poticanje razvoja nacionalne industrije uređenja krajobraza

Krajobrazna politika cilja na stvaranje kvalitetnih, prepoznatljivih i održivih krajobraza kako bi se ostvarila strateška vizija krajobraza Hrvatske te poboljšala kvaliteta života i ekonomska konkurentnost zemlje.

DODACI: A-F -TEMATSKA OBJAŠNENJA I POJMOVNIK

DODATAK A – OPĆENITO O KRAJOBRAZU

Krajobraz je pojam kojim se označava prostorna cjelina - odsječak teritorija, koji je u pravilu sastavljen od različitih, više ili manje međusobno povezanih elemenata živog i neživog svijeta. U tom smislu, krajobraz se može u stanovitoj mjeri opisati kao kombinacija navedenih elemenata sa sebi svojstvenim rasporedom u prostoru. Na promjene u krajobrazu utječu različiti socioekonomski kao i prirodni procesi. Posebno brze promjene povezane su sa socioekonomskim činiteljima kao što su primjerice porast ili gubitak stanovništva, gospodarski razvoj, potreba za stambenim prostorom, prometna infrastruktura, vrsta i intenzitet korištenja zemljišta, promjena sustava vrijednosti i znanstveno-tehnički razvoj. U ovisnosti o međusobnom odnosu gore navedenih elemenata i stupnju njihove transformacije možemo razlikovati prirodne i kulturne krajobraze. Prve određuju prirodni elementi i visok stupanj prirodne očuvanosti, a druge čovjekov, odnosno društveni utjecaj tj. svrhovito korištenje i uređenje. U kontekstu ove politike kulturni krajobraz se shvaća kao kompozicija (organizacija, sustav)) raznolikih, više ili manje transformiranih (prirodnih) prostora i elemenata u funkciji *infrastrukture*, kojom se na *održiv i prepoznatljiv način prirodni procesi ubrzavaju i / ili usporavaju*, te tako osigurava mogućnost dugotrajnog opstanka društvene zajednice. Krajobraz se može opisati i kao fizička pojava koju prema njemačkoj geografskoj školi čine:

- 1. Abiotičko područje** - u koju pripadaju geološka podloga, voda i zrak sa svim njihovim komponentama i pojavama kojima upravljaju predvidljive fizikalne uzročno-posljedične veze;
- 2. Biotičko područje** – u koju pripada sav organski svijet i čovjek na početnom razvojnom stupnju;
- 3. Društveno određeno područje** - koje nastaje na temelju čovjekovih potreba sa nizom zahvata u živu i neživu prirodu, kao novim i od prirode dijelom odijeljenim elementima.

Krajobraz u hrvatskom jeziku

U hrvatskom jeziku se riječ krajobraz, krajolik, pejzaž (pejzaž) i predjel prilično rijetko koriste kao pojmovi za označavanje prostora, za razliku od ostalih germanskih, romanskih i slavenskih jezika, te im je upotreba posve neopravdano pomaknuta uglavnom u prilično usku profesionalnu stručno - znanstvenu sferu, ali i ovdje s vrlo često značenjskom neusuglašenosti i kontinuiranim prijemcima, koji vrlo slabo ili gotovo nikako ne pridonose kvalitetnom rješavanju jezične, ali i ostale problematike. U određenom smislu, to je i 'bijeg' od pojma kojim se opisuje u Europi dugo očuvani način života obilježen visokim stupanjem povezanosti čovjeka, određene društvene zajednice i njihovog prirodnog okoliša, a kojeg pojam krajobraz u većoj ili manjoj mjeri i dalje vrijedno čuva u gotovo svim europskim jezicima.

Sustav uređenja krajobraza

Cjelokupno usmjeravanje i usklađivanje razvoja u prostoru postaje danas sve zahtjevnije, kompliciranije, a samim tim i za društvo sve teže. Osim što bi se trebala osigurati međusobna i kvalitetna ravnoteža raznih korištenja u prostoru tj. anticipirajuća koordinacija aktivnosti, potrebno je voditi brigu i o tome da pri kasnijoj gradnji objekata, te njihovom dužem ili kraćem postojanju u prostoru oni što manje utječu na čitav niz ekoloških, krajobraznih i ostalih vrijednosti u okolišu. Obzirom da su gore navedene vrijednosti većinom obuhvaćene u strukturi krajobraza možemo ih u osnovi i prepoznati kao krajobrazne probleme. Ova se problematika u svijetu već prilično dugo rješava u sklopu vrlo široko definirane aktivnosti uređenja krajobraza, koja se slično prostornom uređenju odvija na tri razine:

Planiranje – krajobrazno planiranje doprinosi usklađivanju korištenja unutar raznih vrsta prostornog planiranja. U početnim i vrlo zahtjevnim fazama izrade prostornih planova, u kojima se suočavaju razvojne vizije s postojećim krajobraznim vrijednostima, krajobrazno planiranje donosi spoznaje o tome koje od ovih vrijednosti postoje na određenom, budućim planom obuhvaćenom području (vegetacija, reljef, geomorfologija, vizualne vrijednosti, vode, kulturno-povijesne vrijednosti). Simulacijama se potom određuje stupanj vjerojatnosti da će one biti degradirane i na temelju toga se daju prijedlozi za optimalno usklađivanje planiranih korištenja. U tom smislu krajobrazno planiranje je zapravo zaštitno planiranje koje može dati ključni doprinos kod očuvanja krajobraza i prirode izvan zaštićenih područja.

Projektiranje – ono predstavlja sljedeću razinu uređenja kojom se definira struktura novog krajobraza u svrhu nekog novog korištenja. Radi se o oblikovno-projektantskoj aktivnosti na podlozi koje je moguće izgraditi i urediti određenu krajobraznu strukturu kao što je primjerice gradski park, rekreacijsko područje itsl.

Operativna razina – uređenje krajobraza odvija se u konačnici kroz samu izgradnju krajobraznih građevina ili njihovim održavanjem, kao i raznim uzgojnim sustavima koji se koriste u djelatnosti šumarstva ili poljoprivrede s izrazito velikim utjecajem na krajobraz.

U Hrvatskoj nažalost ne postoji odgovarajuća koordinacija kako unutar tako ni između navedenih razina i struka koje se bave krajobraznom problematikom tako da je do krajnosti otežana primjena načela održivog razvoja, ali i svih ostalih potpisanih internacionalnih obveza.

DODATAK B – PREGLED POVIJESNOG RAZVOJA NAČINA I PROBLEMATIKE UPRAVLJANJA I OBLIKOVANJA KRAJOBRAZA

Čovjekov poticaj za transformacijom Zemljine površine, te s tim povezano formiranje teritorijalno različitih krajobraza, proizlazi iz nekoliko potreba kao što su zaštita - stanovanje, proizvodnja, trgovina, obrana, rekreacija, odmor, briga o preminulima te religija. Načini upravljanja strukturnim elementima krajobraza kao i samo upravljanje raznim aktivnostima u krajobrazu imali su tijekom povijesti značajan utjecaj ne samo na prirodne procese u njemu već i na društvo i civilizaciju u cjelini, uz napomenu da je kombinacija iscrpljivanja prirodnog i društvenog kapitala, borbe između pojedinih kulturnih-religijskih kodova, klimatske promjene, velike prirodne katastrofe te pojava smrtonosnih bolesti često rezultirala i kompleksnim promjenama koje su u nekim slučajevima vodile do degradacije i nestajanja pojedine civilizacije.

Ovdje je potrebno navesti da je, prema Eliadeu, na izgled i strukturu naseljenih krajobraza - teritorija, gradova i hramova u prošlosti značajno utjecala čovjekova težnja za '*oponašanjem*' tzv. nebeskih, izvan-zemaljskih arhetipova – prototipova – modela, odnosno prostorno '*ponavljanje*' primordijalnih činova preobrazbe Kaosa u Kozmos božanskim činom Stvaranja. Na taj način je svijet koji je okruživao čovjeka i u kojem se osjećala njegova prisutnost i djelovanje - planine, naseljena i obrađena područja, plovne rijeke, gradovi i svetišta – imao arhetip koji ne pripada zemlji, a shvaćao se kao '*plan*', '*oblik*' ili '*dvojnik*' koji postoji upravo na toj višoj kozmičkoj razini. Dakle, čovjek je gradio tako što je slijedio arhetip pri čemu on, dakle nije bio rezerviran samo za gradove i hramove već i za cijela područja na kojem je živio uključujući polja i rijeke koje ih navodnjavaju. Tragove ovakvih koncepata možemo pronaći u gotovo svim poznatim civilizacijama i narodima, a na području Hrvatske moguće je prepoznati, uz prostorno najvidljiviju rimsku organizaciju gradskog i vangradskog (poljoprivrednog) prostora, i staroslavensku svetu tročlanu prostornu organizaciju kojom se u krajobraz upisivao sveti nebeski red (zasnovan na trijadi Perun, Veles, Mokoš).

Kratak pregled razvoja modela i problematike upravljanja u krajobrazima

U sumerskoj civilizaciji smještenoj u južnoj Mezopotamiji je kombinacija sve izraženijih poplava uzrokovanih sječom šuma uzvodno uz katastrofalno pogoršanje stanja tla nastalo uslijed intenzivnog navodnjavanja, lošeg isušivanja i vremenski kratkog ugara, utjecala i na konačno slabljenje njegove proizvodnosti. Zasljanjivanje tla je uzelo toliko maha da niti zamjena pšenice ječmom više nije davala zadovoljavajuće rezultate, a 2000. godine p.n.e. ondašnji pisari bilježe da je sva zemlja '*pobijelila*'. Niti jedan usjev, uključujući i ječam više nije rađao. Tako su postupno trošenje posljednjih rezervi prirodnog kapitala na bezobzirno rasipanje, skraćeni period ugara, širenje mreže kanala, povećanje populacije i koncentracija ekonomskog viška u gradovima ili samo jednom gradu rezultirali krajem jedne od najvećih civilizacija južne Mezopotamije. Politička moć se preselila prema sjeveru gdje se tlo mnogo bolje isušivalo, ali će i tamo civilizacije jedna za drugom ponavljati isti ciklus degradacija prirodnog kapitala sve do danas. Na području današnjeg Iraka pola navodnjavanih tala je slano, a za njim slijede druga dva centra civilizacija s naplavnih nizina kao što su Egipat (nakon početka modernog navodnjavanja iz 19. stoljeća) i Pakistan. Zanimljivo je da su tla na području nekadašnjeg Sumera čak i danas nakon gotovo četiri tisuće godina zasljanjena, kisela i neplodna.

Civilizacija Maja smještena unutar ekološki vrlo osjetljivih tropskih kišnih šuma uspjela je relativno dugo opstati zahvaljujući specifičnoj praksi poljoprivrede u močvarama, odnosno metodi u mreži kanala izdignutih polja koji su se punili vodom za vrijeme sušnog, a praznili u vrijeme kišnog dijela godine. U tim kanalima se uzgajala riba, a iskopana zemlja s njihovog dna koristila kao gnojivo zajedno s kompostom i kanalizacijskim otpadom, te su majanska polja na taj način 'sama sebe' prihranjivala. Prvotni majanski gradovi su u početku bili organizirani kao male kooperativne zajednice, no postupno se razvila i izražena društvena piramida koja je posredno počela utjecati sve izraženije i na osjetljivu prirodnu osnovu. Tijekom osmog stoljeća naše ere razvoj velikih gradova je dostignuo svoju krajnju točku i od tog vremena započinje i nestajanje civilizacije. Jedan od važnih uzroka veže se za preveliku sječu šuma, gubitak plodnosti tropskih tala i njihovu eroziju te rast populacije. Majanske elite potražile su ultrakonzervativni odgovor u sveopćim ratovima, većem opterećenju naroda, većim ovlastima za vladajući sloj te time uvelike iscrpli svoj prirodni i društveni kapital.

Staroegipatska civilizacija predstavlja jednu od iznimki u korištenju svojih krajobraznih prirodnih vrijednosti. Egipatske metode obrade tla bile su postojano jednostavne i radile su sa prirodnim ciklusima vode, a ne protiv nje. Uska dolina Nila i način isušivanja usporili su stvaranje soli koja je tako pogubno djelovala na sumersku civilizaciju, a za razliku od Maja i naše suvremene civilizacije, stari Egipćani su vrlo dobro znali da ne treba graditi na obradivoj i plodnoj zemlji. Drugi činitelj pronalazi se i u sporom rastu egipatske populacije. Prema procjenama tijekom faraonskog, helenističko - rimskog i arapskog perioda broj stanovnika ostao je daleko ispod svjetskog prosjeka pri čemu je trebalo gotovo tri tisuće godina, a koliko je proteklo između Starog Carstva i Kleopatrinog doba, da sa dva milijuna naraste na šest milijuna.

Kineska civilizacija je još jedan primjer dugovječne civilizacije, koja se uz to proširila i na druga klimatska područja. Povoljni ekološki uvjeti uključujući i debele naslage glinovitog lesa, dobro upravljanje krajobraznim resursima, a kasnije i prihvaćanje novih ideja iz Indije te širenje rižinih polja na jugu teritorija, kao jednog od najproduktivnijih poljoprivrednih sustava koje je čovjek ikad koncipirao, ovdje su znatno utjecali na dugo trajanje ove civilizacije.

Definiranje problema važnih za opstanak neke društvene zajednice u Europi, a koje su izravno povezane s neodgovarajućim upravljanjem u krajobrazu možemo dokumentirano vezati za Grčku iz početka 6 stoljeća p.n.e. Atenjane su u tom periodu izrazito uznemirile posljedice sveobuhvatnog uništavanja šuma koje je bilo posljedica povećanog rasta populacije, neodgovarajuće obrade tla i pretjeranog stočarstva utemeljenog gotovo isključivo na uzgoju koza. Veliki državnik Solon je 590. g. p.n.e. shvatio da je najveći dio problema u krajobrazu izazvalo zapravo ruralno siromaštvo i bogati atenski plemići koji su otimali zemlju, te je zabranio dužničko ropstvo i izvoz hrane, a pokušao je i zabraniti poljoprivredu na strmim padinama. Nešto kasnije je i Pizistrat, još jedan poznati vladar Atene, pokušao davanjem subvencija za sadnju maslina u kombinaciji sa uskim oranicama na padinama učinkovito unaprijediti agrarna područja i krajobraze grada. No, i u to vrijeme politička volja i naponi nisu mogli nažalost riješiti pravi izvor problema. Stoga Platon, dva stoljeća kasnije u svojem dijalogu *Kritija* opisuje razmjere katastrofalnih degradacija u krajobrazu, pokazujući pritom i iznimno profinjeno znanje o povezanosti voda i šuma.

Degradacije u krajobrazima koje nabraja vjerojatno su ga potakle da u svojoj glasovitoj knjizi *Zakoni* u sklopu definiranja uloge 'čuvara polja', opiše i načine odgovarajućeg postupanja s prirodnim resursima van gradova, u svrhu očuvanja i unaprjeđenja poljoprivredne proizvodnje, obrane, prometa, rekreacije, očuvanja zdravlja i povećanja vizualnih kvaliteta

agrarnih područja. Posebnu pažnju je pritom posvetio načinima zaštite, očuvanja i uređenja izvora, potoka i rijeka, očuvanju tla, navodnjavanju, sprječavanju erozije, ali i na uređenje putova za stanovnike, posjetioce i domaće životinje, uređenje vježbališta i kupališta te očuvanje i uređenje simbolički važnih lokacija.

Arheološka istraživanja su pokazala da je sličnih događanja bilo i u ostatku Sredozemlja gdje je nestankom gustih šuma posebno tijekom 3 st. p.n.e , značajno porasla erozija te stvorene mnoge močvare na ušćima rijeka. Razlog se može pronaći u načinu na koje je funkcioniralo zemljoposjedništvo, pretjerana ispaša i sječa šuma tj. potrebe povezane s rastom gradova na ondašnjem Sredozemlju, a posebno Rima. Stalna degradacija prirodnog kapitala, posebice sve izraženija erozija tla, koja je arheološkim istraživanjima prilično dobro dokumentirana u Italiji i Španjolskoj, odgovara upravo izrazito visokim razinama poljoprivredne aktivnosti iz doba ranog i kasnog Rimskog Carstva-kasne antike. Možda najbolji opis izgleda krajobraza u vrijeme kasnog Rimskog Carstva daje Tertulijan, jedan od najpoznatijih ranokršćanskih pisaca iz trećeg stoljeća naše ere. U tekstu on oslikava izgled krajobraza Carstva u kojima su kultivirana polja s veličanstvenim, ugodnim vilama i vrtovima u potpunosti zamijenila prirodne šume. Tu su i krajobrazi u kojima su sve močvare isušene, a pustinje se navodnjavaju. Nema više ni divljih životinja, a sve je potpuno naseljeno, ispunjeno gradovima, naseljima i kućama te poznato, otvoreno trgovini i civilizaciji. No ipak treba naglasiti da je rimska vlast općenito zemlju štitila podzidavanjem i ograđivanjem, a eroziju sprječavala i pošumljavanjem. Zanimljivo je da su onodobne degradacije krajobraza uzrokovane vidljivom prisutnošću otpada ušle čak i u jedan retorski opis idiličnog seoskog života, rimskog cara Flavija Klaudija Julijana iz 4 st. n.e., *Pismo Euagriju*, u kojem obavještava svog prijatelja da mu poklanja imanje s pogledom na Konstantinopol (*Roma Secunda-Deutera Roma*), i gdje po njegovim riječima ' .. neće morati po plaži hodati po neugodnom otpadu kojeg nije zgodno niti imenovati.. '.

U kasnoj je antici na Mediteranu (posebice od 6. stoljeća n. e.) zbog nebrige prouzročene opustjelim teritorijima, zapuštanjem sofisticiranih drenažnih sustava poljoprivrednih područja gradova (kao što je to bio slučaj npr. sa salonitanskim agerom kod Splita), nesistematskom obradom tla , intenzivnim uzgojem kultura koje troše mnogo minerala i vode (npr. limun) kao i prelaskom sa ratarstva na stočarstvo došlo do značajnije intenzifikacije promjena u strukturnoj slici krajobraza, te narušavanju ekološke ravnoteže.

Europski kontinentalni agrarni krajobrazi koji su nastali u kasnijim vremenima održivom kombinacijom ratarske i stočarske proizvodnje uz primjenu plodoređa kao i terasirani mediteranski krajobrazi plodnost ipak čuvaju sve do danas. Posebno treba naglasiti Španjolsku, gdje su Mauri tijekom prodora islama u Europu značajno popravili i unaprijedili erodirane krajobraze, tako što su posadili maslinike i uveli napredne sustave navodnjavanja. U Andama su Inke, kao i narodi prije njih, razvili iznimno učinkovite poljoprivredne krajobraze na uskim kamenim terasama koje su zaljevali vodom iz ledenjačkih potoka i gnojili ptičjim izmetom. Istraživanja tla na ovim terasama koje se obrađuju posljednjih tisuću i petsto godina pokazuju da se plodnost sve do danas nije smanjila.

Nakon Rimskog Carstva, drugi veliki val '*povratka selu*' bogatih građana i plemića, odnosno tzv. *gradska kolonizacija sela*, odvijao se od vremena renesanse te značajno utjecao na promjene u strukturnim odnosima ruralnih krajobraza u blizini europskih gradova. Oko gradova se počinju širiti veći ili manji posjedi plemića i bogatih građana, a ruralno arhaički ostaju samo vrlo udaljeni krajobrazi koji su zaštićeni od ovih sve većih apetita. Proces se odvijao po cijeloj Europi, a njegove tragove u obliku plemićkih farmi, ladanjskih kuća, ljetnih rezidencija kao i pratećih parkova i vrtova, još se uvijek može slijediti oko Pariza, Firenze,

Venecije, Lisabona, Dubrovnika, Dijona, Marseillea, Bordeauxa, Nuernberga, Koelna, Hamburga, Napulja, Haaga i Londona. Ova gradska kolonizacija sela od 15. – 19. stoljeća prisutna je i u istočnim zemljama pa se tako dokumentiraju primjeri u Carigradu na obje obalne strane Bospora, u Alžiru na brežuljcima Sahela sa '*najljepšim vrtovima na svijetu*', te Kini gdje se spominju i '*kuće zadovoljstva*' s vrtovima, gajevima i jezerima. Na promjene u izgledu krajobraza u to vrijeme umnogome su utjecali i načini upravljanja njegovim strukturnim elementima tj. razni programi unaprjeđenja zemljoposjeda. Posebice je to bilo vidljivo kod relativno brze promjene i modernizacije poljoprivrede u Engleskoj tijekom 18. stoljeća, kad je s postupcima ograđivanja pašnjaka obuhvaćeno gotovo 1,2 milijuna hektara zemljišta, pri čemu su stvoreni sasvim novi i karakteristični kulturni krajobrazi. Jedan od zanimljivijih pokreta u kontinentalnoj Europi, koji je imao prilično značajan utjecaj na izgled krajobraza tijekom 19. stoljeća je i *Pokret za uljepšanje zemlje (Landesverschönerung)*, koji se snažno proširio Njemačkom, a odvijao se u ruralnim, otvorenim krajobrazima kao i urbanim područjima.

U dvadesetom stoljeću krajobrazi, a posebno vangradski krajobrazi doživljavaju temeljitu reorganizaciju pod utjecajem procesa napuštanja ruralnih prostora, sveopće urbanizacije i industrijalizacije kao i industrijalizacije poljoprivrede, popraćene često neodgovarajućom primjenom pretjerano pojednostavljene modernističko - urbanističke doktrine rasplitanja funkcija. Tako su konačno globalno stvoreni većinom repetitivni, bezlični, bezdoživljajni krajobrazi zasijani više manje identičnim tornjevima i zgradama. Postupno su ovi prostori na ljude, u socijalnom i psihološkom smislu, počeli djelovati sve zloćudnije.

Obrana javnog interesa

Obrana javnog interesa od važnosti je za odvijanje dijela važnih funkcija u krajobrazu kao što je primjerice *dostupnost*. Ona je kao što je vidljivo iz povijesnih dokumenata pradačni problem, pa tako grčki pisac Plutarh u svojim *Usporednim životopisima* izvještava da je Katon Stariji krajem drugog stoljeća p.n.e. morao narediti prekopavanje jaraka kojima su rimski građani hvatali vodu iz javnih kanala i odvodili je u svoje kuće i vrtove, ali jednako tako i rušenje svih privatnih građevina koje su sagrađene duž ulica i velikih javnih trgova. Za vrijeme Carstva sva zemlja koja nije bila prikladna za obrađivanje, dakle pašnjaci i šume - *ager compascuus*, nije bila obuhvaćena centurijacijskom izmjerom i služila je svim građanima kao javno dobro. Jednako tako, i proglašavanje dijelova morske obale javnim dobrom nije najnovija mjera i ideja. Nju je već kasnorimski car Justinijan (527-565. n. e.) uvrstio u poznati '*Teodorin kodeks*' u obliku odredbe da se čitav rub morskih obala sve dok seže najveći plimni val smatra javnom maritimnom domenom, koja je neotuđiva i svima slobodno pristupačna. Pristupačnost i neotuđivost javne maritimne domene definira se i jednom odredbom Luja XIV. kojom se pristup obali omogućuje svima, pod uvjetom da se suzdrži od gradnje kuća ili bilo kakve zgrade.

Idealni / konceptualni krajobrazi

Iako sadržaj pojma krajobraz obuhvaća kombinaciju i raspored elemenata objektivne stvarnosti, važno je naglasiti činjenicu da pojam zahvaća i niz imaginarno konstruiranih modela stvarnosti utemeljenih na potrebi za vizijom drugačijeg, savršenijeg, boljeg i sretnijeg svijeta. U ovim *idealnim - savršenim krajobrazima* su se tijekom povijesti na specifičan način reflektirali ideali i vrijednosti pojedinaca, grupa ili čak društva u cjelini. Ove konstrukcije često su obuhvaćale vizije željenog izgleda područja - predjela ili životnog prostora na zemlji, ali jednako tako i onih u koje čovjek pristupa nakon života.

Prve dokumentirane tragove takvih idealnih konstrukcija možemo pronaći u starom Egiptu već od V. dinastije pa nadalje, a sustavno opisuju područja i izgled krajobraza u koji je stari Egipćanin želio da njegova duša bude prenesena nakon smrti. Ova područja su zvali *Sekhet-Aaru* tj. 'Polja trske', a iz niza sačuvanih prikaza na papirusima i njihovih opisa jasno je da su ih zamišljali kao plodna područja gdje se zemlja može obrađivati uspješno i lako. Prostor obiluje kanalima i vodenim tokovima i opća obilježja ove *sretne zemlje* mogu se poistovjetiti s dobro uređenim poljoprivrednim krajobrazom s bogatim prinosima. Prvobitni *Sekhet-Aaru* bio je prema svemu sudeći vezan za plodne krajobraze delte Nila, koji su poslužili kao arhetska slika / uzorak za definiranje osnovnih strukturnih obilježja krajobraza u koje dospjeva duša nakon smrti.

U europskom dijelu Mediterana počeci ideja vezanih uz idealno zamišljene krajobraze vežu se najčešće za pastoralnu poeziju grčke i helenizmom prožete rimske antike. Najveći doprinos oblikovanju i razvoju modela idealnih pjesničkih krajobraza dali su grčki pjesnici Homer i Teokrit, kojeg se i smatra pravim osnivačem pastirske poezije, te rimski pjesnik Vergilije. Pastoralni krajobrazi i romantično - daleka Arkadija kao scenska varijanta idealnog krajobraza, predstavljaju pozadinu za opis slobodnog pastoralnog života smještenog u socijalno beskonfliktne, jednostavne i mirne, idilične te prirodom protkane okoliše ruralnih područja ili ruba grada. Kasna antika i srednjovjekovlje prenose i na razne načine interpretiraju ove idealne pjesničke krajobraze, koji se potom u renesansi sveobuhvatnim buđenjem interesa za antiku značajno revitaliziraju.

Helenistički reprezentativni vrtovi i parkovi imali su snažan odjek na izgled gradskih i vangradskih krajobraza u Rimskom Carstvu, a zahvaljujući razvijenom konceptu **zaštitništva** tj. ulozi koju je Carstvo preuzelo na sebe u odnosu na narod, gradski prostori su često strukturirani i nizom javnih sadržaja koji su građanima omogućavali aktivnosti koje bismo danas mogli definirati kao odmor i rekreacija. U to se mogu uključiti vrtovi uz terme, velik broj javnih šetališta i trijemova, od kojih su imena kao i obilježja njihovog oblikovanja dijelom sačuvani i u literaturi iz tog vremena (*npr. Oktavijin trijem, Europin trijem, Trijem Argonauta, Trijem stotinu stupova s alejom platana, Pompejev trijem s dva šumarka* itd.). Svi su oni podizani ili od strane gradskih vlasti, bogatih pojedinaca ili samih careva. Sličnu su funkciju imali i carski vrtovi i parkovi, koje su carevi povremeno prepustali javnosti na korištenje ili ih se čak odrekli u njezinom interesu. U samom Rimu napoznatije gradsko područje namijenjeno dokolici i rekreaciji građana bilo je Marsovo polje (*Campus Martius*) sa svetim šumarcima, trijemovima te zaklonima od sunca i kiše.

U kršćanskoj tradiciji klaustarski, a u islamskoj zatvoreni vrtovi kuća sa zdencem u središtu, simbolički su prikaz raja. Jednako tako, velik broj perzijskih i mogulskih vrtova u Indiji predstavlja prostorni odraz i simboličku interpretaciju starih kozmoloških koncepata o četverodijelnosti svijeta i četiri rijeke. Vrt se i u ameroindijanskim civilizacijama zamišlja kao simbolični sažetak slike svijeta.

U renesansi je krajobraz poslužio i kao sredstvo za prijenos raznih društvenih poruka te kao važna pojmovna kategorija u percepciji i stvaranju novih vizija o svijetu i prirodi. U tome su na sebi svojstvene načine sudjelovali krajobrazno slikarstvo ali i krajobrazno oblikovanje, koristeći se pritom obilno inventarom i motivima idealnih pjesničkih i mitoloških krajobraza. Ovi motivi koji su dijelom navedene, duge i plodne antičke tradicije obuhvaćaju: fantastični krajobraz vječnog proljeća, lijep i hladovit isječak prirode koji spaja drveće, travnjak sa (svetim) vrelom i potokom, (svetu) spilju, šumu s raznovrsnim stablima, cvjetni sag, blage vjetrove, ptičje glasove, vrtove, voćnjake i plodnost. Pritom treba naglasiti da je priroda u tako zamišljenim okvirima uvijek nastanjena i ljudima i božanstvima. Konstruirani

krajobrazi - vrtovi renesanse, imali su kao što je poznato nesumnjivo jak simbolički značaj te su u idejnom smislu zapravo predstavljali odraz želje za harmoničnim odnosom čovjeka i prirode, odnosno rezultat njihove zajedničke suradnje u stvaranju harmoničnog poretka u prostoru i svijetu. Čitav složeni sustav oblika, mirisa i boja kao i postav raznih vrtnih elemenata kao što su spilje, cvjetnjaci, žrtvenici i labirinti na određenim mjestima u vrtu, služio je pritom uvelike u svrhu dozivanja, privlačenja i lokaliziranja kozmičkih energija i snaga koje su se u to vrijeme smatrale univerzalnim te stvaranju umjetne Arkadije. U renesansi je stvorena i ideja o botaničkom vrtu kao harmonično oblikovanom prostoru u zbirci svih poznatih biljnih vrsta tj. svojevrsnom mikrokozmosu, koji je sa svoje strane odražavao cjelokupni spektar makrokozmosa. Obzirom da se u ovim vrtovima moglo uzgajati i ljekovito bilje širokog spektra namjene odgovarali su i konceptu prirodne medicine te uspostavi prastare veze između alkemije i botanike, formirajući tako i svojevrsan prošireni alkemijski laboratorij na otvorenom.

Geometrijski konstruirani krajobrazi - vrtovi francuskog baroka u 17. stoljeću u prostornom smislu doslovno oživotvoruju veliku iluziju o ljudskoj moći i vlasti nad prirodom. Upravo se stoga cijeli vrt, tj. svi njegovi elementi, podređuju snažnoj osno-simetričnoj organizaciji koja prenosi utisak unutarnjeg reda daleko u okolni prostor (raznovrsni parteri s kompleksnim uzorcima, velike zrcalne plohe vode, voda u gibanju, šumarci s orezanim vanjskim rubovima te usmjerene vizure).

Svoj prostorni klimaks pjesnički idealni krajobrazi doživljavaju tijekom 18. stoljeća u Engleskoj. U njoj se tada zbio jedinstven i složen događaj u kojem je potreba za društvenim i političkim promjenama, te njima odgovarajućim prostornim oznakama, dosad povijesno nenadmašivo spojena sa zamislama idealnih pjesničkih krajobraza. Opredmećenjem i interpretacijom ovih modela nastali su sasvim novi i velikopotezni prostori poznatiji pod imenom engleski krajobrazni parkovi. Oni su relativno brzo istisnuli barokno geometrijsko oblikovanje krajobraza- vrtova, koje se potom počelo i ideološki izjednačavati s autoritarnim sustavom vladanja nad čovjekom i prirodom. No, ubrzo su se proširili, neovisno o načinu vladanja, čitavim europskim kontinentom od Habsburškog do Ruskog Carstva.

U Kini, kao jednoj od najstarijih živućih civilizacija tema krajobraza prožela je u iznimno velikom opsegu područje slikarstva i poezije. Kinesko krajobrazno slikarstvo započelo je već vrlo rano prikazivati prirodu i krajobraz te se bez sumnje može uvrstiti među najbogatije u svijetu. Istovremeno, to samo pokazuje i važnost koju su Kinezi pridavali određivanju odnosa čovjeka i prirode. Iako slikarstvo i poezija usporedno vrlo često obrađuju teme bijega iz grada u samoću prirode, ipak je središnja tema slikarstva najčešće vezana uz pokušaje taoističnog tumačenja svijeta, kojim se zapravo ne želi doslovno prikazati vizualna stvarnost, već odgovarajućim likovnim tumačenjem upozoriti na duhovnu, metafizičku strukturu tj. osnovu krajobraza.

Prema M. Eliadeu, ideja idealnog - savršenog krajobraza, koja je bila ishodišni model za taoističko oblikovanje krajobraza - vrtova može se pronaći u pradavnom, povlaštenom i svetom mjestu u kojem su ljudi mogli imati izravnog udjela u misterijama života i kozmičke plodnosti. Taoisti su tako preuzeli kozmičku i arhaičku strukturu – *brdo i voda* - te iz nje razvili kompleksniji sustav (gora, voda, spilja, stablo), kojeg su pretvorili u poseban svijet u malom kako bi imali dodir sa njegovim zgusnutim mističnim silama.

U Japanu su prirodni krajobrazi, slično kao i u Kini, pružali poticajne mogućnosti za transformaciju u mitološka prizorišta te stvaranje zamisli o njihovoj posebnoj vrijednosti za život ljudi. Upravo stoga su se i ideje o djelatnim silama koje uređuju svijet trajno utisnule u

svijest ljudi te uvelike potaknule korištenje raznih prirodnih elemenata za uređenje vrtova te su i zaslužne za njihov poseban izgled, uključujući i gotovo minimalistički oblikovane zenbudističke vrtove.

Usporedno sa povećanjem suprotnosti između grada i agrarnih područja rasla je gotovo eksponencijalno, i za političko promišljanje značajna misao o gradu kao lošem, a krajobrazu kao dobrom prostoru. Krajobraz je u tim okvirima postao prostorno, ali i pojmovno pribježište - mjesto prirodnog, skladno uravnoteženog i bezbrižnog života, bez zagađenja, buke, poteškoća i muka koje opsjedaju i opterećuju život čovjeka u gradu. Potreba za stalnim ili povremenim bijegom iz gradskih prostora, koja se izražava na vrlo različite načine, jedna je od vidljivih manifestacija mita o Arkadiji započetog davno u antici, koji nije nestao iz čovjekove podsvjesti sve do danas. To je posebno očito u turizmu za kojeg je mnogim istraživanjima već utvrđeno da traži prirodu koju su ljudi promijenili, ali s poštovanjem i u prirodnim okvirima. Tako je i Hunziker, provevši 1992. godine ispitivanje turista u Švicarskoj, pokazao da su najveći vizualni interes ispitanici pokazali upravo za tradicionalne agrikulturne krajobrazne i to zbog njihove raznolikosti, posebnosti, strukture i *bliskosti* sa prirodom.

DODATAK C - KRAJOBRAZI HRVATSKE I NJIHOVA UGROŽENOST

Područje Hrvatske obilježava velika raznolikost u reljefu, tlu, vodama, vegetacijskom pokrovu, klimi, a koji su u kombinaciji sa raznolikim gospodarskim i povijesnim okolnostima proizveli lokalno raznolike i specifične načine održivog korištenja prostora, uzorke naseljavanja i tipove naselja. Sinergijsko djelovanje navedenih činitelja utjecalo je i na pojavu krajobrazne raznolikosti na teritoriju čitave Hrvatske, koja se nalazi na kompleksnom prijelazu između kontinentalno-panonskih i mediteranskih regija Europe. U nastavku slijedi kratak i velikopotezni opis krajobaza na području Hrvatske. Opis uzima u obzir glavne elemente koji sudjeluju u formiranju krajobraza (reljef, vode, vegetacija i osnovne čovjekovim djelovanjem nastale elemente - poljoprivredne površine i naselja).

Sjeverna Hrvatska se u osnovi može podijeliti na Slavoniju i središnju Hrvatsku:

- Prostor obilježavaju riječne nizine te brežuljci i brdski masivi panonskog i peripanonskog gorja. U nizinskom prostoru prevladavaju agrarni krajobrazi s kompleksima nizinskih šuma i poplavnim područjima sa dijelom očuvanim meandrima i izvornim riječno-močvarnim ambijentima (Kopački rit, Lonjsko polje, Spačvanske šume i dr.). Reljefni prijelazi su postupni sa izoliranim šumovito gorskim masivima panonskog gorja unutar kojih je zatvorena dolina i povezanih krajobrazno raznolikih prostora s dominacijom brežuljaka (u sjeverozapadnom dijelu poznati pod nazivom „prigorja“ i „zagorja“) koji okružuju peripanonska brda, a obilježava ih kontrastirani i dijelom bogato raščlanjen odnos agrarnih i šumskih krajobraza.

Gorsku Hrvatsku čine Gorski kotar i Lika:

- Prostor Gorskog kotara je izrazito planinska regija sa krajobrazima kojima vizualnu upečatljivost daju šume, uske doline te manja obrađena kraška polja i uvale.
- Lika je najvećim dijelom prostor sa krajobrazima kojima dominantan karakter daju prostrana, zaravnjena i obrađena kraška polja te rubno smješteni pošumljeni planinski vijenci. Posebnu krajobraznu vrijednost predstavljaju rijeka Gacka s meandrima, Plitvička jezera te vapnenački humovi – stošci u Ličkom i Gackom polju. Prostornu dominantu na zapadnom dijelu Like čini šumoviti vijenac Velebita.

Mediteranska Hrvatska predstavlja krajobrazno vrlo raznolik prostor kojeg u osnovi čine Primorje sa Istrom i Dalmacija:

- Istri vizualnu prepoznatljivost daju kašteljerska, akropolska naselja locirana na visokim i reljefno dominantnim položajima.
- Kvarnersko-velebitski prostor karakteriziraju upečatljivi obrisi otoka i prepoznatljiv planinski okvir Učke i Velebita s jedinstvenim panoramskim vizurama.
- Vapnenačkoj sjevernodalmatinskoj zaravni posebnost daju rijeke Krka i Zrmanja, Vransko jezero te Novigradsko i Karinsko more.
- Najrazvedeniji dio hrvatske obale nalazi se u zadarsko-šibenskom arhipelagu s mnoštvom većih ili manjih otoka koji formiraju osebujan krajobrazni 'labirint otoka'. Ovdje se nalaze Kornati kao najkoncentriranija otočna skupina na čitavom

Mediteranu.

- Krajobrazima Dalmatinske zagore upečatljivost daju kraške depresije (polja, doci, uvale i ponikve), vapnenačke zaravni oko polja, planinski vijenci, dolina Cetine s poljima i kanjonom te Imotska jezera.
- Obalno područje srednje i južne Dalmacije obilježeno je vizualnom dominacijom Biokova, šumovitim Makarskim primorjem, nizom velikih otoka i karakterističnom slikom krajobraza Dubrovačkog primorja, Župe dubrovačke i Konavala.
- Donja Neretva je krajobrazno izniman i jedini znatnije plavljeni prostor na obali Hrvatske, prepoznatljivost mu daju obilje vode, specifična parcelacija na vodi i nekoliko vrijednih močvarnih biotopa.

Razvojne dileme

ORaH je u cjelosti svjestan činjenice da se razvojem u bilo kojem obliku, uključujući i održiv razvoj kojeg zagovara, ne mogu izbjeći pojave šteta za okoliš. No međutim, jednako tako smatra da svako koliko - toliko razumno društvo i zajednica, ako ni zbog čega drugog, a ono zbog vlastitog opstanka, mora smoci snage za osiguranje i utvrđivanje postupaka s kojima će prostorna događanja usmjeravati tako da se opseg navedenih šteta smanji na najmanju moguću mjeru.

Svakako je prvi korak u tom pravcu jasna spoznaja o tome da svaka odluka o određenom zahvatu u prostor, odnosno okoliš znači istovremeno i odluku o odgovarajućoj zaštiti. U tom smislu jasno je da isključivi naglasak na razvoju uvijek znači uvijek i vrlo malo zaštite, ali i obratno da isključivi naglasak na zaštiti znači malo ili čak zaustavljanje razvoja. S druge strane, činjenica je da kao uostalom i o svemu drugom, u društvu postoje potpuno različiti stavovi, ali što je još važnije i interesi vezani uz zaštitu i razvoj.

Ugroženost konkretnog krajobraza proizlazi iz činjenice da se u njemu opredmećuju sve razvojne vizije i potrebe, ali najčešće na račun ili štetu kombinacije postojećih vrijednosti tj. strukturnih elemenata. Upravo stoga potrebno je da svako društvo kreira kvalitetno i stvarno provedivo konceptualno ishodište za upravljanje svojim prostorom.

Već je u uvodu ove politike naglašeno da se promjene u krajobrazu događaju u prvom redu kao posljedica ostvarivanja čitavog niza društvenih potreba pri čemu se mogu prepoznati dvije vrste ovih promjena:

- one koje nastaju kao posljedica novih djelatnosti kojih prije na određenom području uopće nije bilo - zauzimanje prostora potpuno novom gradnjom,
- one koje nastaju kao posljedica modernizacije postojećih djelatnosti, što je posebno vidljivo u poljoprivredi i industriji, ali i u mnogim drugim djelatnostima.

Unošenje ovih promjena gotovo uvijek zahvati i određene komponente krajobraza što za posljedicu ima veći ili manji gubitak nekih od postojećih vrijednosti tj. njihovu degradaciju. Ovdje je zanimljivo upozoriti na činjenicu da nova vrijednost koju takvom vidi grupa ili cijelo društvo, utječe na nepovratni nestanak dijela ili čak svih postojećih vrijednosti, koje takvim opet sa svoje strane vidi grupa ili pak cijelo društvo na lokalnoj ili nekoj drugoj razini. Obje vrste ovih prostornih događanja u biti utjelovljuju dvije međusobno sukobljene težnje u svakom suvremenom društvu, a koje proizlaze iz već navedenih različitih interesa bilo

pojedince, grupe ili pak čitavih zajednica.

Danas su ipak u društvenoj svijesti vrijednosti okoliša, unatoč svim preprekama, podignute na višu razinu tako da ih je nemoguće sasvim lako i bezbolno zaobići u analizi razvojnih mogućnosti, odnosno analizi njegovog utjecaja na degradaciju prirodnih, krajobraznih i ostalih vrijednosti.

Degradacije krajobraza

Pod pojmom degradacije krajobraza podrazumijeva se stanje koje je nastalo kao posljedica određenog (prostornog) zahvata i znači odstupanje od njegovog prethodnog u pravilu vrednijeg, a u nekim slučajevima i željenog stanja. Tu se može raditi o odstupanju od izvorne prirodnosti, a u nekim slučajevima i o smanjivanju kulturnih vrijednosti krajobraza.

Degradacija se mjeri stupnjem odmaka od stanja koje je postojalo prije zahvata. Kod prirodnih sustava najsigurniji kriterij je klimaks, tj. stanje u koje bi se navedeni prirodni sustav razvio bez ljudskih zahvata. Posve je razumljivo da se u tom slučaju prirodna područja sa izvornim obilježjima ocjenjuju najvrednijim. Pritom zahvat u prirodni sustav generira veći stupanj degradacije što je veći njegov učinak na gubitak prirodnosti.

Ipak ovdje se donekle radi o relativnom odnosu, jer pri ovoj ocjeni veliku ulogu igra i stanje prirodnih elemenata na području u kojem se zahvat ili priprema ili je već izveden.

Prirodnost sustava utvrđuje se prema očuvanosti geomorfoloških obilježja, kvaliteti voda, plodnosti tla i posebice po stanju biosfere. Kod ocjene stanja biosfere najvažnija je procjena raznolikosti biljnih i životinjskih vrsta kao i njihov broj tj. njihova gustoća s kojom naseljavaju svoje stanište. Sve što vodi smanjenju izvorne prirodnosti znači neizostavno i degradaciju krajobrazne strukture, a u to se mogu ubrojiti: erozija tla, nepromišljena izgradnja, promjena korištenja zemljišta, utjecaj na klimatske odnose, tj. otvaranje koridora za vjetrove, sprječavanje kruženja zraka, povećanje ili smanjenje vlage, slabljenje biološke kvalitete voda, promjena i sprječavanje vodenih tokova, sječa vegetacijskog pokrova ili osiromašenje sastava i broja vrsta kao i sprječavanje migracijskih putova za životinje itd.

Ponešto drugačije treba promatrati degradaciju kulturnih krajobraza. U njihovom slučaju vrijednost je uvelike povezana s uzorcima korištenja u kombinaciji sa prirodnim elementima kao što su primjerice vegetacija ili vodene pojave. U slučaju da navedeni uzorci otkrivaju strukturu koja predstavlja usklađeno prilagođavanje djelatnosti prirodnim obilježjima možemo bez sumnje govoriti o pojavi *konvergencije* tj. kvalitetnom prožimanju između antropogeno stvorenog i prirodnog. Ovu činjenicu vrlo dobro ilustriraju tla terasiranih mediteranskih kulturnih krajobraza kao i ona održivih agrarnih krajobraza kontinentalne Europe, koja su upravo iz gore navedenih razloga iznimno dugo očuvala svoju plodnost. Karakteristika svih ovih krajobraza je izrazita isprepletenost raznolikih vegetacijskih, vodenih i reljefnih prirodnih elemenata. Kod nas su mnogi od ovakvih gore navedenih krajobraza bili napušteni i prepušteni zarastanju ili pak modernizirani na način koji ih je pretvorio u sterilne krajobraze. Iako se u nekim slučajevima zarastanje može pokazati kao ekološki dobrodošao i prihvatljiv proces, ipak generalno gledajući gubitak kulturnih obilježja može smanjiti boravišnu vrijednost krajobraza. U Hrvatskoj je obzirom na izrazito preplitanje kulturnih i prirodnih krajobraza kod utvrđivanja degradacija potrebno koristiti kriterije iz obje kategorije.

Degradacije krajobraza koje se pojavljuju gotovo na čitavom području Hrvatske vezane su najčešće uz izgradnju stambenih, posebice jednoobiteljskih objekata, industrijske objekte, trgovačke centre, gospodarsko-poslovne objekte, regulaciju rijeka i ostalih vodotoka,

odvodnju zemljišta, masovnu pojavu nelegalnih deponija, energetske objekte, eksploataciju mineralnih sirovina, izgradnju cesta, marine, kao i vizualno upitan postav posebice propagandne signalizacije u vangradskim krajobrazima.

DODATAK D – ZAŠTITA KRAJOBRAZA U EUROPI

Zakonska regulativa i institucije

U velikom broju europskih zemalja postoji duga i kvalitetna praksa zakonske zaštite krajobraza bilo temeljnim zakonima tj. ustavom, bilo putem posebnih zakona. Jednako tako, krajobraz je osim izravne i neizravne zakonske zaštite predmetom i zasebnih vrsta planiranja, pa tako uz prostorne i urbanističke planove postoje i zasebni krajobrazni planovi (npr. *Landschaftsplan*), a koji se izrađuju od regionalne do lokalne razine.

U našem se Ustavu izrijekom ne koristi pojam krajobraz, već se navodi da su najviše vrednote ustavnog poretka između ostalih i očuvanje prirode i okoliša. U ustavima mnogih europskih zemalja krajobraz se pojavljuje kao važan činitelj u sustavu nacionalnih vrijednosti, pa tako primjerice *Ustav Švicarske* ovlašćuje kantone za provođenje zaštite prirode i krajobraza, a zadatak cijele konfederacije vezan je za provođenje obveza vezanih uz očuvanje i zaštitu karakterističnih obilježja krajobraza. *Ustav Savezne Republike Njemačke* određuje da je država dužna donositi zakone za zaštitu prirode i upravljanje krajobrazom, dok je primjerice *Ustav Portugala* obvezao državu da u planiranju načina korištenja prostora osigura biološku uravnoteženost krajobraza, te da ih se pritom klasificira u skladu s potrebama zaštite.

U Europi postoji nekoliko zemalja u kojima je problematika krajobraza riješena posebnim zakonima o krajobrazu na državnoj razini (Švicarska, Njemačka, Italija, Francuska, Češka i Slovačka). Njemački savezni *Zakon o zaštiti prirode i upravljanju krajobrazom* obuhvaća cjelovitu zaštitu prirodnih ekosustava te gradskih i vangradskih krajobraza kao i povijesnih kulturnih krajobraza, a za potrebe njihove zaštite uveden je i poseban *Krajobrazni plan (Landschaftsplan)*. U Francuskoj je u sklopu *Zakona o okolišu* posebno poglavlje posvećeno i problematici krajobraza, koje propisuje provođenje zaštite krajobraza podzakonskim dokumentima i izradom prostorno-planske dokumentacije, ali i propisivanjem mjera zaštite krajobraza na lokalnoj razini. U Italiji je *Zakonom o kulturnim dobrima i krajobrazu* uvedena i obveza krajobraznog planiranja, dok se u Češkoj i Slovačkoj problematika zaštite krajobraza regulira novijim *Zakonom o zaštiti prirode i krajobraza*. U Velikoj Britaniji se zaštita krajobraza, unatoč nepostojanju posebnog zakona, vrlo uspješno provodi zahvaljujući posebnoj instituciji za rješavanje pitanja njegove zaštite.

Osim izravne, u Europi se provodi i posredna zaštita krajobraza putem zakona o prostornom uređenju ili zakonima ostalih sektora. U većini država u kojima ne postoji izravna zaštita krajobraza postoji obveza izrade dokumentacije o krajobrazu kao odgovarajuće podloge za izradu prostorno-planske dokumentacije ili pak u sklopu obveze izrade studija utjecaja na okoliš. Velik broj europskih zemalja proveo je i dokumentiranje krajobraza, odnosno tipološku klasifikaciju krajobraza na svom nacionalnom području, a koja se može shvatiti i kao jedan oblik posredne zaštite. Dobiveni podaci služe za donošenje odluka o upravljanju određenim krajobrazima te kao vrijedna osnova za izradu urbanističkih i prostornih planova uređenja, a važno je naglasiti da postoji i obveza njene primjene od strane prostornih planera i javne uprave. Institucionalno upravljanje krajobrazom u Europi ovisi o pristupu te strukturi i organizaciji službi za zaštitu krajobraza. Na razini vlada najčešće se u tu problematiku uključuju razna ministarstva (najčešće s područja zaštite prirode i okoliša). U zemljama gdje nije definirana politika zaštite krajobraza niti je imenovano neko odgovarajuće nadležno upravno tijelo, odjeli pojedinih ministarstava sinergijski dogovaraju pitanja od važnosti za njegovu zaštitu. U mnogim se europskim zemljama odgovornost i briga o krajobrazima raspodjeljuju na regionalnu i lokalnu razinu, odnosno upravu.

Razlozi zaštite krajobrazne baštine u Europi

Krajobrazna baština se i u Europi već dugo suočava s nizom procesa koji ugrožavaju čitav niz njenih vrijednosti. Opseg gubitaka vrijednih krajobraza na razini Europe je teško ocijeniti, ali su navedeni procesi ipak sve bolje dokumentirani, a najvidljivije posljedice mogu se pratiti u ruralnim krajobrazima. Navedeni procesi obuhvaćaju:

- Intenziviranje poljoprivrede vodi prema gubitku ekstenzivnih travnjaka i livada koje imaju važnu ulogu u očuvanju prirode i bioraznolikosti;
- Intenziviranje poljoprivrede dovodi do gubitka kulturnih i ekoloških obilježja krajobraza kao što su primjerice živice, pojedinačna stabla na poljima, linearni potezi drveća, ribnjaci i voćnjaci.
- Metode intenzivne poljoprivrede rezultirale su pojednostavljenjem i gubitkom raznih oblika prepoznatljivog kulturnog krajobraza.
- Promjene proizvodnih metoda i zemljišne strukture velikim djelom utječe i na uništavanje prepoznatljivih obilježja krajobraza.
- Sustavi odvodnje i obrada poljoprivrednih površina glavni su uzročnici nestajanja i smanjenja močvarnih područja kao jednog od ključnih prirodnih staništa.
- Napuštanjem zemljišta posebno u planinskim krajevima dolazi do gubitka mnogih vrijednih kulturnih elemenata krajobraza kao što su ekstenzivni travnjaci bogati bioraznolikošću.
- Gubitak stanovništva pojedinih ruralnih područja vezan uz napuštanje zemljišta ili restrukturiranje poljoprivrede dovodi do propadanja brojnih malih obiteljskih gospodarstava, zaselaka i sela.

Svi su ovi procesi prepoznati su kao prijetnja kulturnim krajobrazima kao javnom dobru te njihovoj privlačnosti i dostupnosti, stoga je velika pažnja posvećena upravo načelima, smjernicama i modelima za upravljanje ruralnim krajobrazima.

Razvoj proaktivnog koncepta zaštite na krajobraznoj razini

U Europi i svijetu se sve više aktivnosti zaštite prirode i okoliša pomiču s razine vrsta, staništa i ekosustava na razinu zaštite i očuvanja čitavih krajobraznih cjelina. U tom smislu, konceptom zelene / krajobrazne infrastrukture uspješno se povezuje problematika zaštite biološke i krajobrazne raznolikosti, razvitak lokalne ekonomije, poljoprivrede, raznih vidova održivog turizma, georaznolikosti, zdravlja i socijalnih dobrobiti okoliša. Ovaj koncept proaktivne zaštite na razini krajobraza pokazuje se i kao dobar alat u procesu prilagođavanja klimatskim promjenama koje već značajno utječu i na samu bioraznolikost. Važno je pritom naglasiti da održiv razvoj i bioraznolikost jako ovise o odgovarajućoj ekološkoj koherentnosti i elastičnosti, koji se upravo strateškim planiranjem zelene infrastrukture mogu na odgovarajući način očuvati, poboljšati ili unaprijediti.

Usluge / dobrobiti ekosustava i zelena infrastruktura

Društvena zajednica životno ovisi o dobrobitima i koristima koje donosi priroda. To su primjerice kvalitetna hrana, sirovine, kvalitetna voda, čist zrak, sprječavanje poplava, upravljanje klimom, oprašivanje, rekreacija i odmor, doživljaj prirode i sl. Nesvjesnost o vrijednosti ovih dobrobiti ili uslugama ekosustava često vodi do toga da se javnost i uprava bave samo građenom - sivom infrastrukturom umjesto da potraže druga, na prirodi i prirodnim procesima bazirana rješenja. Na taj jednostrani način uništavamo naš prirodni kapital, dugoročno ugrožavamo održivost i potkopavamo elastičnost / otpornost na razne šokove iz okoliša.

Zaštita prirodnog kapitala i odgovarajuće vrednovanje usluga ekosustava važan je dio prijelaza na pametan, održiv i inkluzivan razvoj koji je i glavni cilj Europske unije u *Strategiji Europa 2020*.

EU -radna definicija zelene infrastrukture

Iako u Europi i svijetu postoje razne definicije zelene infrastrukture trenutno je u primjeni i sljedeća radna definicija:

'Zelena infrastruktura je strateški planirana mreža prirodnih i polu-prirodnih područja, uključujući i druge značajke okoliša, a koju se oblikuje i kojom se upravlja na način da pruži široki raspon usluga ekosustava.'

Planiranje zelene infrastrukture

U procesu degradacije krajobraza, staništa i bioraznolikosti slabe i nestaju za održanje života važne funkcije na nekom području. Razvoj uzrokuje kompleksan i za očuvanje bioraznolikosti važan proces fragmentacije krajobraza, koji se sastoji od tri osnovne komponente: gubitka staništa, smanjivanja staništa i izolacije staništa u krajobrazu. Ipak, ovaj je proces moguće aktivno spriječiti, ublažiti ili ukloniti *planiranjem* učinkovitih strategija očuvanja biološke i krajobrazne raznolikosti unutar razvojem opterećenih krajobraza kao i primjenom prirodi i okolišu prijateljskih inženjersko-tehničkih mjera. Ova je poboljšanja moguće ostvariti primjenom tzv. *ekosustavskog i / ili krajobraznog pristupa* u planiranju zelene infrastrukture, odnosno strateškim, proaktivnim i koordiniranim planiranjem, ali i upravljanjem zelenom infrastrukturom (tj. zaštitom, obnovom i unaprjeđenjem krajobraznih resursa i procesa putem planskih inicijativa - projekata).

Glavni cilj planiranja zelene infrastrukture je prepoznavanje, očuvanje i dugoročno kvalitetno upravljanje složenom mrežom međusobno povezanih, postojećih i novo planiranih tipova zelenih i plavih otvorenih prostora, koji podržavaju ekološke funkcije, te tako pružaju niz dobrobiti za društvenu zajednicu. Kao što je već naglašeno, zelena infrastruktura osnažuje se strateškim i koordiniranim inicijativama kojima je fokus na održavanju, obnovi, poboljšanju i povezivanju postojećih, ali i formiranju novih prostora, područja i elemenata u cilju očuvanja i unaprjeđenja *usluga ekosustava*. Pažljivo planiranje zelene infrastrukture ima veliku važnost i na lokalnoj i regionalnoj razini ne samo u kontekstu reduciranja utjecaja klimatskih promjena, već i u sveobuhvatnom poboljšanju životnog okoliša unutar izgrađenih prostora te stvaranja *elastičnih krajobraza*.

Zelena vs. siva infrastruktura

Zelena infrastruktura je dosad već prokušani alat za oblikovanje rješenja koja počivaju na prirodi i prirodnim procesima, odnosno njihovoj interpretaciji, a koja donose niz ekoloških, gospodarskih i društvenih koristi. Koncept pomaže i u širokom razumijevanju koristi koje društvu osigurava priroda te potiče važnost investicija u cilju očuvanja prirode i krajobraza ili unaprjeđenja i poboljšanja prirodnih procesa u njemu.

Zelena infrastruktura počiva na načelu da se u prostornom uređenju i teritorijalnom razvoju trebaju svjesno poštovati priroda i prirodni procesi, ali i njihove koristi za cijelo društvo. U odnosu na jednonamjensku *sivu infrastrukturu*, zelena infrastruktura donosi mnoge koristi. Dakle, ona ne sprječava teritorijalni razvoj, nego potiče prirodna ili prirodni bliska rješenja ukoliko su ona optimalni izlaz za rješavanje određenih društvenih problema, a posebno u slučaju kad priroda osigurava jeftinija i trajnija rješenja. Jednako tako, zelena infrastruktura ponekad može biti i alternativa ili dopuna uobičajenim 'sivim' tehničkim rješenjima.

Doprinos zelene infrastrukture ostalim politikama EU

Koncept zelene infrastrukture značajno doprinosi učinkovitom izvođenju svih onih politika kod kojih se neki ili čak svi ciljevi mogu, u cjelini ili djelomično, dosegnuti korištenjem na prirodi i prirodnim procesima baziranim rješenjima. Osim toga ovom je konceptu priznat i značajan doprinos u sklopu regionalne politike i održivog razvoja u Europi, ali se vidi i kao važna pomoć kod pametnog i održivog razvoja s pametnom specijalizacijom.

Zelena infrastruktura je od posebne važnosti u urbanim okolišima gdje pojedincima i društvu donosi fizičke, psihološke, emocionalne i društveno-gospodarske koristi. Ona jednako tako potiče mogućnosti za povezivanje urbanih i ruralnih područja te formira privlačne krajobrazne za život i rad. Pokazalo se da investicije u zelenu infrastrukturu imaju velik potencijal za jačanje regionalnog i urbanog razvoja uključujući očuvanje i stvaranje novih radnih mjesta.

Krajobraz i zelena infrastruktura

Koncepti krajobraza i zelene infrastrukture se zapravo velikim dijelom preklapaju posebno na razini definicija, odnosno fizičkih sastavnica i njihove multifunkcionalnosti, odnosno pružanja ekosustavskih usluga prirodnog i kulturnog karaktera. Iz radne definicije zelene infrastrukture vidljivo je da se ona u svojoj osnovi može poistovjetiti s prirodnim i kulturnim krajobrazima i / ili njihovim elementima, a koje sve zajedno obilježava visoka okolišna vrijednost. Kulturne krajobrazne u ovom kontekstu predstavljaju održivi i multifunkcionalni poljoprivredni krajobrazni u kojima se prirodni i kulturni procesi odvijaju na dinamičko-ravnotežni tj. međusobno usklađen način.

Zelena infrastruktura – dobrobiti

Na europskoj i svjetskoj razini već su prepoznate mnoge dobrobiti povezane s primjenom koncepta zelene infrastrukture:

1. Pružanje ekoloških, ekonomskih i socijalnih dobrobiti putem partnerskog i aktivnog učešća zainteresiranih strana.
2. Poticanje integriranog prostornog planiranja koje prepoznajući multifunkcionalna

područja istovremeno osigurava uključivanje mjera za obnovu staništa kao i drugih elemenata u različite planove i politike korištenja zemljišta.

3. Potiče kvalitetno funkcioniranje i zaštitu ekosustava te pružanje i održivo korištenje njihovih dobara i usluga uz istovremeno povećanje njihove elastičnosti ili preciznije:

- zelena infrastruktura je učinkovit i jeftin instrument za apsorpciju i uravnoteženje stakleničkih plinova;
- zelena infrastruktura doprinosi smanjenju rizika od prirodnih katastrofa koristeći se pristupima baziranim na ekosustavima;
- zelena infrastruktura smanjuje korištenje energije, onečišćenje zraka i voda te sunčevo zračenje;
- zelena infrastruktura osigurava staništa za biljni i životinjski svijet,
- zelena infrastruktura smanjuje javne troškove upravljanja vodama i kontrolira poplave;
- zelena infrastruktura osigurava izvore hrane i stabilizira tlo, odnosno sprječava ili smanjuje eroziju;
- zelena infrastruktura doprinosi vizualnoj kvaliteti i dostupnosti krajobrazu, očuvanju arheološke i kulturne baštine, održivom prometu, mogućnostima obrazovanja te potiče osjetljivost društva za prirodu i kvalitetu života;
- zelena infrastruktura ublažava štetne utjecaje prometne i energetske infrastrukture;
- zelena infrastruktura doprinosi uspostavi okvira za teritorijalni razvoj zelene, plave, cirkularne i kreativne ekonomije.

Prirodni kapital i zelena infrastruktura

U nedavnom prijedlogu *Okolišnog akcijskog programa* do 2020. godine zelena infrastruktura ima važnu ulogu povezanu sa zaštitom, očuvanjem i poboljšanju prirodnog kapitala EU.

Zemljište i tlo

Sustavno uključivanje raznih vidika zelene infrastrukture u postupke planiranja i prihvaćanja odluka će pomoći u smanjivanju gubitaka usluga ekosustava zbog budućeg korištenja zemljišta te poboljšanju i obnovi funkcija tla. Upravo stoga su u okviru Zajedničke poljoprivredne politike i ruralnog razvoja utvrđeni instrumenti i mjere za potporu zelene infrastrukture i poboljšanje ruralnih područja s visokom vrijednošću. Zelena infrastruktura će u ovom slučaju potaknuti usklađeniji pristup prihvaćanju odluka povezanih s uključivanjem ekoloških i održivih vidika u prostorno planiranje u ruralnim i urbanim krajobrazima.

Voda

Uključivanje vidika zelene infrastrukture u gospodarenje vodama znatno doprinosi osiguranju kvalitetne vode, ublažavanju učinaka hidromorfoloških pritisaka i smanjenju učinaka poplava i suša. Zelena infrastruktura pruža i troškovno učinkovite mogućnosti za kvalitetnije provođenje *Direktive o pitkoj vodi* i *Direktive o podzemnoj vodi*. Danas se razvijaju i inovativna zelena rješenja za pročišćavanje otpadnih voda, koja su se pokazala vrlo uspješnima, donoseći dodatne ekološke koristi te smanjenje troškova.

Očuvanje prirode

Natura 2000 je ekološka mreža koja je uspostavljena s *Direktivom o staništima* i *Direktivom o pticama*. Obuhvaća više od 26 000 područja u svim državama članicama. Formirana je u prvom redu za očuvanje i zaštitu ključnih vrsta i staništa pod kontrolom EU, iako zapravo društvu osigurava izniman količinu usluga ekosustava. Vrijednost tih usluga procijenjuje se na 200 – 300 milijardi EUR-a godišnje. Formirana ekološka mreža u posljednjih 25 godina pokazuje da je okosnica zelene infrastrukture više - manje cjelovito uspostavljena. Ova područja omogućuju kvalitetno očuvanje bioraznolikosti, ali i dalji razvoj zelene infrastrukture u urbanim i ruralnim područjima, čime će se poboljšati mogućnosti povezivanja navedenih područja te smanjiti razdrobljenost ekosustava u krajobrazima.

Poticanje razvoja zelene infrastrukture u EU

Zelena infrastruktura uvelike može doprinijeti ostvarenju ključnih ciljeva čitavog niza politika i strategija EU. Europska unija potiče razvoj zelene infrastrukture tako da unutar postojećih pravnih, političkih i financijskih instrumenata formira okvir za poticanje i olakšanje projekata zelene infrastrukture. U tom smislu ona potiče i države članice da iskoriste mogućnosti za ubrzanje uspostave zelene infrastrukture na svojim teritorijima i iskoriste čitav niz dobiti koje ona pruža za održiv razvoj.

DODATAK E -KRAJOBRAZNA / ZELENA INFRASTRUKTURA

Koncept zelene / krajobrazne infrastrukture – pristup za poboljšanje politika u Hrvatskoj

Koncept zelene / krajobrazne infrastrukture pomogao bi u osmišljenijoj i kvalitetnijoj integraciji potreba povezanih sa zaštitom prirode i okoliša te razvojnih potreba tj. korištenja i upravljanja zemljištem u gradskim i vangradskim, odnosno agrarnim područjima. Ovaj strateški pristup ima posebnu vrijednost u unaprjeđenju poljoprivredne, vodno-gospodarske, prometne, energetske, šumarske kao i politika prostornog planiranja, zaštite prirode i okoliša te zdravlja.

Potencijalne komponente u mreži zelene / krajobrazne infrastrukture

- rezervati prirode, pastoralni krajobrazi - poluprirodna područja i staništa, značajni krajobrazi, riječni krajobrazi,
- gradski krajobrazi /zeleni otvoreni prostori i drvoredi, vidikovci, povijesne lokacije i područja, zeleni krovovi,
- pješački putovi i staze, biciklističke staze i putovi, konjičke staze, zeleni potezi uz željezničke pruge, ceste i kanale,
- multifunkcionalni kulturni-agrarni i šumski krajobrazi (proizvodnja, zaštita prirode, rekreacija, zaštita tla),
- retencijska područja / područja za ublažavanje štetnog djelovanja voda, održivi sustavi odvodnje, zemljišta za pohranu ugljičnog dioksida – šumska zemljišta, tresetišta.

Ključne koristi, funkcije i potencijali zelene infrastrukture

Ekološka vrijednost, kvaliteta okoliša i kulturna dobra ključni su elementi blagostanja i gospodarskog razvoja. Pritom svako pretjerano i neobazrivo korištenje prirodnih izvora ugrožava mogućnosti za dalji i kvalitetan teritorijalni razvoj. U projektima zelene infrastrukture rad s prirodom, odnosno u skladu s lokalnim uvjetima, stvara osnovna dobra i usluge, dokazano je troškovno učinkovit, čuva fizičke značajke kao i prepoznatljivost krajobraza. U konceptima krajobraza i zelene infrastrukture **multifunkcionalnost** je središnji pojam, a odnosi se na njihov potencijal u pružanju usluga ekosustava, odnosno usluga krajobraza. Pod uslugama ekosustava podrazumijevaju se svi materijalni i nematerijalni resursi koje ekosustavi stvaraju. U nastavku će se ukratko prikazati ključne koristi, funkcije i potencijali zelene infrastrukture.

1. Poboljšana učinkovitost prirodnih resursa

- održavanje resursa šume
- održavanje resursa vode
- održavanje plodnosti tla
- biološka kontrola
- oprašivanje

- akumulacija slatkovodnih resursa -regeneracija podzemnih voda

2. Ublažavanje klimatskih promjena (prilagođavanje klimatskim promjenama)

- regulacija temperature
- regulacija i pohrana stakleničkih plinova
- upravljanje klimatskim ekstremima

3. Sprječavanje katastrofa

- kontrola erozije
- smanjenje opasnosti od šumskih požara
- smanjenje opasnosti od poplava

4. Upravljanje vodama

- reguliranje protoka vodotoka
- pročišćavanje voda
- opskrba vodom

5. Korištenje zemljišta i tla

- smanjenje erozije tla
- očuvanje / povećanje sadržaja organskih tvari u tlu
- povećanje plodnosti i produktivnosti tla
- ublažavanje izgrađenosti i razdrobljenosti krajobraza

6. Očuvanje bioraznolikosti

- raznolikost staništa i vrsta u krajobrazu
- genetska raznolikosti
- baštinska vrijednost raznolikosti staništa, vrsta i genetske raznolikosti za buduće generacije

7. Poljoprivreda i šumarstvo

- multifunkcionalna, elastična poljoprivreda i šumarstvo (unutar resursa šume)
- poboljšanje oprašivanja
- poboljšanje suzbijanja štetnih organizama

8. Promet i energetika s niskim emisijama ugljika

- cjelovitija prometna rješenja
- inovativna rješenja za energetiku

9. Ulaganje i zapošljavanje

- kvalitetnija slika poslovnog okružja
- više investicija
- veća zaposlenost

- veća proizvodnost rada

10. Zdravlje

- kvaliteta zraka
- regulacija buke
- dostupnost i korištenje prostora za rekreaciju i odmor
- bolji zdravstveni i socijalni uvjeti

11. Turizam i rekreacija

- prepoznatljivost, privlačnost i doživljajnost turističke destinacije
- povećanje raspona i kapaciteta za odmor i rekreaciju

12. Obrazovanje

- resursi za edukaciju i 'laboratorij na otvorenom'

13. Elastičnost/otpornost

- elastičnost/otpornost ekosustava i njegovih usluga u krajobrazu

DODATAK F - PREGLED KLJUČNIH RIJEČI I ZNAČENJA

KRAJOBRAZ

- označava određeno područje, viđeno ljudskim okom, čiji je karakter rezultat međusobnog djelovanja prirodnih i/ili ljudskih činitelja – uključuje promatranje kroz njegove strukturne elemente (građu).

KRAJOLIK

- pojam usmjeren na vanjski izgled područja kojeg promatramo.

KRAJOBRAZNA POLITIKA

- predstavlja odnos nadležnih javnih vlasti kojim ove izražavaju opća načela, strategije i smjernice koje omogućuju poduzimanje određenih mjera s ciljem zaštite, upravljanja i planiranja krajobraza.

CILJ KVALITETE KRAJOBRAZA

- predstavlja za određeni krajobraz stav nadležnih javnih vlasti kojim izražavaju težnje javnosti u pogledu značajki krajobraza iz njihovog okruženja.

ZAŠTITA KRAJOBRAZA

- predstavlja djelovanje u cilju zaštite i održavanja značajnih ili karakterističnih obilježja određenog krajobraza što se opravdava njegovom vrijednošću kao baštine koja je proizašla iz prirodne konfiguracije i/ili ljudske aktivnosti.

UPRAVLJANJE KRAJOBRAZOM

- predstavlja djelovanje sa stajališta održivog razvoja radi osiguranja redovite brige o krajobrazu s ciljem vođenja i usklađenja promjena nastalih uslijed socijalnih i gospodarskih procesa kao i procesa u okolišu.

PLANIRANJE KRAJOBRAZA

- predstavlja djelovanje uvelike usmjereno na budućnost s ciljem unaprjeđenja, obnove ili stvaranja krajobraza.

GENIUS LOCI

- jedinstven ambijent ili uvjeti povezani s pojedinim mjestom.

ZELENA INFRASTRUKTURA (*GREEN INFRASTRUCTURE*)

- strateški planirana mreža otvorenih zelenih prostora i područja, parkova, prirodnih staništa i krajobraza koja se formira u svrhu očuvanja ekosustava i njegovih usluga prirodnog ili kulturnog karaktera.

KRAJOBRAZNI ARHITEKT (*LANDSCAPE ARCHITECT*)

- profesija izravno uključena u pružanje usluga s područja planiranja, oblikovanja, implementacije i upravljanja projektima uređenja krajobraza.

KRAJOBRAZNA ARHITEKTURA (*LANDSCAPE ARCHITECTURE*)

- područje djelovanja koje kombinira umjetničke i znanstvene spoznaje kao i promišljeno korištenje krajobraznih elemenata i resursa u cilju stvaranja funkcionalnih, privlačnih i ugodnih krajobraza.
- struka koja uređuje krajobraz, mijenja mu strukturu ili ga sanira, a čini to na temelju analize njegovih strukturnih elemenata: topografije, vegetacije, vode i ostalih pojava koje se u njemu javljaju te njihovih međusobnih odnosa.

INDUSTRIJA POVEZANA S UREĐENJEM KRAJOBRAZA (*LANDSCAPE INDUSTRY*)

- ekonomska aktivnost u pružanju usluga i opskrbi proizvodima, kao i ekspertnim uslugama koje doprinose pripremi, izgradnji i održavanju krajobraznih elemenata. (krajobrazni arhitekti / konzultanti za krajobraz, proizvodnja i opskrba materijalima za uređenje krajobraza, hortikultura, arborikultura, urbano šumarstvo itd.)

UPRAVLJANJE I ODRŽAVANJE KRAJOBRAZA

- programi i aktivnosti povezani s upravljanjem i održavanjem krajobraza, a koji se provode u cilju osiguranja svih aspekata povezanih s održivim uređenjem krajobraza.

PRIRODNI KRAJOBRAZ

- krajobrazi formirani pretežito prirodnim procesima.

POLJOPRIVREDNI KRAJOBRAZ

- krajobrazi formirani različitim tipovima poljoprivredne aktivnosti.

RURALNI KRAJOBRAZ

- krajobrazi ruralnih područja niskog stupnja izgrađenosti i okoliša na koji utječu lokalne društveno-ekonomske aktivnosti i kultura.

KRAJOBRAZNA STRATEGIJA RH

- integrativni strateški dokument kojim se objedinjavaju, usmjeravaju i artikuliraju sektorske krajobrazne politike u svrhu definiranja ciljeva cjelovite zaštite, planiranja i upravljanja krajobrazima RH.

TIPOLOŠKA KLASIFIKACIJA KRAJOBRAZA RH

- stručna podloga usmjerena ka prepoznavanju krajobraznog karaktera RH, procesa- pritisaka koji utječu na njegove promjene, željenih stanja pojedinih krajobraznih područja- uz izdvajanje iznimnih krajobraza.

KRAJOBRAZNI PLAN

- stručna podloga za krajobraz kao sastavni dio svih dokumenta prostornog uređenja na regionalnoj i lokalnoj razini (**regionalni krajobrazni plan** u sklopu izrade dokumenata prostornog uređenja na regionalnoj razini, te **lokalni krajobrazni plan** u sklopu izrade dokumenta prostornog uređenja na lokalnoj razini). Na sadržajnoj i metodološkoj razini krajobrazni plan usmjeren je na analitičke postupke prepoznavanja prirodnih i kulturnih vrijednosti krajobraza kao i analitičke/ valorizacijske postupke raspoznavanja mogućnosti optimizacije korištenja i namjene krajobraznih resursa.

9. LITERATURA

1. Ahern, J. (2007). *Green Infrastructure for Cities: the spatial dimension. Blue Waters for Green Cities*. Chapter 17.
2. Andlar, G., Aničić, B., Pereković, P., Rechner-Dika, I., Hrdalo, I. (2011). *Kulturni krajobraz i legislativa-stanje u Hrvatskoj. Društvena istraživanja*, 3 (113):813-835
3. Aničić, B., Duić, R., Orešković, Ž. (2004). *Priručnik za uređenje krajobraza uz autoceste (planiranje, projektiranje i izvođenje radova) – elaborat*.
4. Battle, G., McCarthy C. (2001). *Sustainable Ecosystems and the built environment*. London: Wiley-Academy.
5. Benedict, M.A., McMahon, E.T. (2000). *Green infrastructure: Smart Conservation for the 21st Century*. Washington D.C.: Sprawl Watch Clearinghouse.
6. Bennett, A. F. (2003). *Linkages in the Landscape. The Role of Corridors and Connectivity in Wildlife Conservation*. IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK.
7. Bourdon, D. (1995). *Designing the Earth – The Human Impulse To Shape Nature*. New York: Harry N. Abrams, Inc., Publishers
8. Capra, F. (2007). *The Science of Leonardo: inside the Mind of Great Genius of the Renaissance*. New York: Doubleday, Milano: Rizzoli
9. Cahill, J. (1995). *Chinese Painting*. Geneva: Booking international.
10. Cazenave, M., Auguet, R. (1990). *Ludi carevi: Pokušaj povijesne mitoanalize*. Zagreb: August Cesarec.
11. Christian Norberg-Schulz (1971). *Existence, Space & Architecture*. London: S. Vista.
12. Council of Europe (1996). *Pan-European Biological and Landscape Diversity Strategy. Nature and Environment*. No. 74.
13. Crkvenčić, I., Malić, A. (1988). *Agrarna geografija*. Zagreb: Školska knjiga.
14. Cullinan et al. (2004). *Urban patterns for green economy: Working with nature*. UN-Habitat.
15. Curtius, E.R. (1961). *Europaeische Literatur und lateinisches Mittelalter*. Bern und Muenchen: Francke Verlag.
16. De Botton, A. (2008). *Arhitektura sreće*. Zagreb: Sysprint.
17. De Pierrefeu, F., Le Corbusier (1958). *Savremena kuća dostojna ljudi*. Beograd : Građevinska knjiga.

18. Devereux, P. (1992). *Symbolic Landscapes – The Dreamtime Earth and Aveburys Open Secrets*. Glastonbury:Ghotic Image Publications
19. Državna uprava za zaštitu prirode i okoliša (1999). *Pregled stanja biološke i krajobrazne raznolikosti Hrvatske sa strategijom i akcijskim planovima zaštite*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu prirode i okoliša.
20. Duić, R., Bužan, M. (2013). *Koncept zelene / krajobrazne infrastrukture kao strateški okvir za planiranje zelenih / otvorenih prostora Grada Zagreba*. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti. Znanstveno vijeće za promet, Međunarodni znanstveni skup: Zelenilo grada Zagreba. Zagreb, 5.- 6. lipnja 2013. godine, Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.
21. Dumbović, B., Obad-Šćitaroci, M. (2013). *Zaštita krajolika - usporedba zakonodavne osnove u Hrvatskoj i europskim zemljama*. Prostor, 1(45)
22. Eliade, M. (1957). *Das Heilige und das Profane*. Reinbek bei Hamburg:Rowohlt Taschenbuch Verlag GmbH.
23. EC. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions (2013). *Green Infrastructure (GI)-Enhancing Europe's Natural Capital*. Brussels.
24. EEAC (2009). *Towards Sustainable European Infrastructure*. Brussels: EEAC Office.
25. EESC (2010). *Charter on periurban agriculture for the conservation, planning, development and management of periurban agricultural spaces*. Castelldefels.
26. EU, Directive 2001/42/EC of 27 June 2001 the European parliament and the Council on the assessment of the effects of certain plans and programmes on the environment.
27. EU, Direktiva Europskog parlamenta i Vijeća 2000/60/ od 23. listopada 2000. kojom se uspostavlja okvir za djelovanje zajednice na području politike voda.
28. EU, Direktiva Vijeća 85/337/EEZ od 27. lipnja 1985. o procjeni učinaka određenih javnih i privatnih projekata na okoliš.
29. EU, Direktiva Vijeća 92/43/EEZ od 21. svibnja 1992. o očuvanju prirodnih staništa i divlje faune i flore.
30. EU, Direktiva Vijeća 79/409/EEZ od 2. travnja 1979. o očuvanju ptica koje slobodno žive u prirodi.
31. EU (1999). *European Spatial Development Perspective*. Luxembourg: Office for Official publications of the European communities.
32. EU (2010). *Green infrastructure*. European Commission. Publications Office.
33. EU (1996). *The Cork declaration: A living countryside*. Luxemburg: European Commission (EU).

34. European Commission (2013). *Building a Green Infrastructure for Europe*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
35. European Commission (2008). *EU Cohesion Policy 1988-2008: Investing in Europe's future*. Luxembourg: Office of the official publications of the European communities.
36. Europska komisija (2012). *Kohezijska politika 2014-2020-Ulaganje u rast i radna mjesta*. Luksemburg: Ured za publikacije Europske unije.
37. Glavač, V. (2001). *Uvod u globalnu ekologiju*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, Ministarstvo zaštite okoliša i prostornog uređenja RH
38. Goldstein, I. (1992). *Bizant na Jadranu – Bizant na Jadranu od Justinijana I. do Bazilija I*. Zagreb: Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta
39. Heidegger, M. (1954). *Bauen Wohnen Denken: Vorträge und Aufsätze II* Pfullingen. Being and Time (prijevod J. Macquarrie and E. Robinson) SCM Press, London 1962.
40. *Historia Augusta: Elije Sparcijan, Julije Kapitolin, Vulkacije Galikan, Elije Lampridije, Trebelije Polion, Flavije Vopisko*. Urednik Albert Goldstein. Zagreb: Izdanja Antibarbarus, 1994.
41. Jackson, T. (2009). *Prosperity without growth? The transition to sustainable economy*. Sustainable Development Commission.
42. Jellicoe, G., S. (1995). *The Landscape of Man*. London: Thames and Hudson
43. Josefsson, J. (2012). *Biodiversity in agricultural landscapes: causes, constraints and opportunities*. Uppsala: Introductory Research Essay, No. 17.
44. *Julijan Imperator : Izabrani spisi*. Izbor i predgovor Dragoš Kalajić; prijevod sa starogrčkog i napomene Aleksandar Popović. Beograd: Književne novine, 1987.
45. *Kultura ladanja: zbornik radova sa znanstvenih skupova Dani Cvita Fiskovića održanih 2001. i 2002. godine*. Urednica Nada Grujić. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti u Zagrebu : Odsjek za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta, 2006.
46. Konferencija Ujedinjenih naroda o održivom razvoju (2012). *RIO+20. Budućnost kakvu želimo*. Rio de Janeiro
47. Koščak Miočić-Stošić, V., Bilušić Dumbović, B., Kušan, V. (2011). *Studija zaštite karaktera krajobraza Grada Zagreba-Krajobrazna osnova*.
48. Koščak Miočić-Stošić, V., Bilušić -Dumbović, B., Kušan, V. (2010). *Studija zaštite karaktera krajobraza Grada Zagreba-opća tipologija krajobraza*.
49. Landscape Institute (2009). *Green infrastructure: connected and multifunctional landscapes. Position statement*.

50. Lorzing, H. (2001). *The Nature of Landscape-A Personal Quest*. Rotterdam:010 Publishers
51. Lončarić-Horvat, O. i sur. (1997). *Osnove prava okoliša*. Zagreb: Organizator
52. Lukić, A. (2012). *Mozaik izvan grada. Tipologija ruralnih i urbaniziranih naselja Hrvatske*. Samobor: Meridijani.
53. Norberg -Schulz, C.(1971). *Existence, Space & Architecture*. London: S. Vista.
54. Marinović-Uzelac, A. (2001). *Prostorno planiranje*. Zagreb: Dom i svijet.
55. Marinović-Uzelac, A. (1978). *Socijalni prostor grada*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber.
56. Matešić, M.(2008). Strategija održivog razvoja:krovni razvojni dokument Republike Hrvatske. *Socijalna ekologija:časopis za ekološku misao i sociologijska istraživanja okoline*,17(4):405-410.
57. Mell, I. C. (2008). *Green Infrastructure: concepts and planning*, *FORUM Ejournal* 8, str. 69-80.
58. Muraro, M., Marton,P. (1999). *Venetian Villas*. Koeln: Koenneman.
59. Mueller, H. (2004). *Turizam i ekologija*. Zagreb: Masmedia.
60. Moore, C.W., Mitchel,W.J., Turnbull,W. (1997). *The Poetics of Gardens*. Cambridge, Massachusetts and London : The MIT Press
61. Ogrin, D. (2010). *Krajinska arhitektura*. Ljubljana: Biotehniška fakulteta, Sveučilište u Ljubljani.
62. *Platon: Zakoni i Epinomis*. Redakcijski odbor Korać,V., Živadinović, P., Žunjić, S. Tasić, D. Beograd: BIGZ , 1990.
63. Paracchini et al. (2007). *High nature value farmland and traditional agricultural landscapes: open opportunities in the development of rural areas*.
64. Rolston ,H., (1988). *Environmental Ethics: Duties to and Values in The Natural World*. Philadelphia: Temple University Press.
65. Ruppert, K., Schaffer, F., Maier, J., Paesler, R. (1981). *Socijalna geografija*. Zagreb: Školska knjiga.
66. Selman, P. (2006). *Planning at the Landscape Scale*. London: Routledge.
67. Selman, P. (2012). *Sustainable Landscape Planning: The Reconnection Agenda*. London and New York: Routledge.
68. Sošić, L. (1996). *Krajobrazne vrijednosti morske obale u procesima prostornog razvoja i njihova zaštita*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Biotehniška fakulteta

69. Steenbergen, C., Reh, W. (1996). *Architecture and Landscape- The Design Experiment of the Great European Gardens and Landscapes*. Bussum: Prestel
70. *Strategija i akcijski plan zaštite biološke i krajobrazne raznolikosti Republike Hrvatske* (2008). *Narodne novine*. br. 143/2008.
71. *Strategija održivog razvitka Republike Hrvatske* (2009). Zagreb: *Narodne novine*. br. 30/09.
72. Šišić, B. (1991). *Dubrovački renesansni vrt: Nastajanje i oblikovna obilježja*. Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti i umjetnosti u Dubrovniku.
73. *The Charter of European Planning. The Vision for Cities and Regions – Territoires of Europe in the 21 st Century*. (2013). Barcelona: ECTP-CEU
74. *Vrtna umjetnost na tlu Jugoslavije*. Uređivački odbor: Deanović, A., Drljević, H., Jurčić, V., Klaić, S., Kurtela M., Polak, E., Šišić, B. Zagreb : Centar za povijesne vrtove i razvoj krajine – Fakultet poljoprivrednih znanosti Sveučilišta u Zagrebu (1990).